

POTENCIJALI RAZVOJA POLJOPRIVREDE I RURALNOG TURIZMA NA PRIMJERU OPĆINE PROLOŽAC

Sočo, Hrvoje

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:124:549902>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-15**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

ZAVRŠNI RAD

**POTENCIJALI RAZVOJA POLJOPRIVREDE I
RURALNOG TURIZMA NA PRIMJERU OPĆINE
PROLOŽAC**

Mentor:

Doc dr. sc. Blanka Šimundić

Student:

Hrvoje Sočo

Split, rujan, 2019.

SADRŽAJ:

1. UVOD	3
1.1. Definiranje problema istraživanja	3
1.2. Ciljevi rada	5
1.3. Metode rada	5
1.4. Struktura rada	5
2. POTENCIJALI I FAKTORI RAZVOJA	7
2.1. Ruralni prostor – turizam i poljoprivreda	7
2.2. Ruralni razvoj	10
2.3. Politika ruralnog razvoja u Europskoj uniji	11
2.3.1. Zajednička poljoprivredna politika EU (ZPP)	12
2.3.2. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020.	15
2.4. Poljoprivreda u funkciji ruralnog razvoja	20
2.5. Turizam u funkciji ruralnog razvoja	23
3. PROLOŽAC I DRUŠTVENO EKONOMSKE KARAKTERISTIKE	26
3.1. Geografski uvjeti, klima i vegetacija	28
3.2. Prirodna i kulturna dobra	31
3.3. Demografska obilježja	37
3.4. Gospodarstvo	39
4. SINERGIJA RAZVOJA KROZ ZAJEDNIČKO ISKORIŠTAVANJE POTENCIJALA POLJOPRIVREDE I TURIZMA U PROLOŠCU	46
4.1. Poljoprivreda	47
4.1.1. Situacija	47
4.1.2. Potencijali razvoja	52
4.2. Ruralni turizam	55
4.2.1. Situacija	55
4.2.2. Potencijali razvoja	60
5. ZAKLJUČAK	65
LITERATURA	67
POPIS SLIKA I TABLICA	72
SAŽETAK	73
SUMMARY	74

1. UVOD

1.1. Definiranje problema istraživanja

Ovaj završni rad usmjeren je ka analizi faktora i potencijala razvoja poljoprivrede i ruralnog turizma općine Proložac. Proložac se opisuje kao „jedno od najpitomijih obitavališta na području Dalmatinske zagore“¹, koje se među današnjim naseljima Imotske krajine ističe svojim „povoljnim geoprometnim položajem, ugodnoj klimi, obilju vode i plodnog tla.“² Kao takvo, ovo područje pokazuje mnoge potencijale za razvoj ruralnog turizma i poljoprivrede, ali koji su i dalje nedovoljno iskorišteni. Naime, općenito gledajući, ruralni turizam u Hrvatskoj je i dalje zanemaren u odnosu na odmorišni turizam primorja, zbog čega „Proložac nije uspio do kraja razviti svoje potencijale, te je zajedno s ostatkom Dalmatinske zagore ostajao na marginama razvojnih kretanja.“³ Nadalje, usprkos tome što se ruralna područja poput općine Proložac, vrlo često krasi iznimno bogatom prirodnom, kulturnom i tradicijskom baštinom, suočena su i s problemom depopulacije i napuštanja tradicionalnih djelatnosti, među kojima je dakako i poljoprivreda. Gledajući na državnoj razini, ruralne prostore „karakteriziraju negativni demografski, gospodarski i opći razvojni trendovi.“⁴ U kontekstu Prološca, detaljnom analizom stanja osnovnih razvojnih značajki ove općine, od strane autora Mrnjavca et. al., „ukazano je prije svega na postojanje prirodnih bogatstava i ljudskih potencijala koji još uvijek mogu osigurati održivi gospodarski razvitak, osobito ukoliko je vezan uz poljoprivredu. Usprkos tim potencijalima Općina je suočena s nizom ozbiljnih problema i opasnosti, kao što su visoka nezaposlenost, migracije stanovništva, starenje stanovništva, tehnološki zaostalo gospodarstvo i pretjerano oslanjanje na ekstenzivnu poljoprivredu.“⁵ Konstatacije autora potvrđuju i podaci od strane Instituta za turizam, u čijem se dokumentu projekta „Plan razvoja turizma imotske krajine“ navodi kako je na području Imotske krajine, u 2001. godini živjelo oko 3.500 osoba više nego u 2011. godini, što ukazuje na značajno opadanje broja stanovnika, a koje je pri tom, osobito vidljivo na prostoru općina Zagvozd, **Proložac**, Lovreć i Cista Provo.⁶ Tu su i drugi

¹ Gudelj, Lj.: Proložac Donji Izvješće o istraživanjima lokaliteta kod crkve Sv. Mihovila u Postranju, Starohrvatska prosvjeta, 3 (27), 129-146, 2000, str. 129. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T7doDF> [03.08.2019.].

² Mrnjavac, Ž., et. al.: Strateški razvojni program općine Proložac, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2007, str. 2.

³ Ibid.

⁴ Institut za turizam: Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Zagreb, 2017. str. 51. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YHumO8> [03.08.2019.].

⁵ Mrnjavac, Ž., et. al.: Strateški razvojni program općine Proložac, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2007, str. 95.

⁶ Vidi: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 11. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [03.08.2019.].

nepovoljni demografski pokazatelji kao što su znatno manji udio radno sposobnog stanovništva kao i lošija obrazovna struktura stanovnika Imotske krajine u odnosu na prosječne vrijednosti u Splitsko-dalmatinskoj županiji.⁷ Iz svega iznesenog može se ustvrditi kako razvoj poljoprivrede i ruralnog turizma općine Proložac predstavlja izazov kojemu je neophodno posvetiti adekvatnu pažnju, a koja se nažalost dugi niz godina nije pridavala cijelom tom širem području, odnosno cijeloj Imotskoj krajini. Već su istraživanja od prije deset i više godina potvrdila postojanje mnoštva vrijednih resursa i potencijala koji bi se mogli iskoristiti za napredak i revitalizaciju ove općine, no koji su po svemu sudeći ostali na razini nedovoljne iskorištenosti, tj. i dalje se o njima govori o kao mogućnostima. Međutim, nada za bolju budućnost postoji te se tako 2018. godine dogodilo spajanje i sinergija turističkih destinacija u jedan brend – turističku zajednicu područja Imotske krajine – Imota. Tim putem predstavljena je i „Strategija razvoja turizma Imotske krajine do 2025. godine.“⁸ Strategijom su analizirana obilježja cijele Imotske krajine, te su objektivno sagledane kako slabosti i prijetnje pa tako i snage i prilike kojima raspolaže. Nadalje zacrtane su i jasne smjernice, akcije i projekti koje trebaju implementirati razni dionici; od institucija javnog sektora, do jedinica lokalne samouprave pa do privatnih poduzetnika. Što znači da je sada uspostavljen i konkretni strateški program tj. regulatorni okvir, kojem je identificirano trenutno stanje, što se želi postići, te na koji način se će postići ciljevi uspostavljeni tijekom definiranog perioda od šest godina. Sukladno svemu iznesenom ovaj rad će se fokusirati na odabrano uže područje Imotske krajine – općinu Proložac, a koja u svom sastavu ima pet naselja. U vidu poljoprivrednih potencijala i razvoja ruralnog turizma, Proložac posjeduje vlastite specifičnosti kao i određene karakteristike zajedničke kako širem području – Imotskoj krajini, pa tako i ruralnim prostorima općenito. Stoga iako je fokus ovog rada na navedenoj općini, spomenut će se i pitanja vezana za turistički razvoj njezina šireg područja. Isto vrijedi i za drugi dio teme a to je poljoprivredni potencijal, u okviru kojeg će se pored nekih općih značajki, analizirati trenutno stanje kao i mogućnosti za ostvarivanje napretka u poljoprivrednom sektoru Proložca.*

⁷ Za točne postotke vidi: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 11. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [03.08.2019.].

⁸ Cjeloviti tekst predstavljanja navedene strategije kao i sami dokument raspoloživ je na: <https://bit.ly/2MOGLac> [04.08.2019.].

* U nastavku rada će se pored naziva općina Proložac koristiti i izraz Općina ili jednostavno Proložac. Također, Imotska krajina će se skraćeno oslovljavati i kao Krajina.

1.2. Ciljevi rada

Nastavno s definiranim problemom istraživanja, osnovni ciljevi rada usmjereni su ka prezentaciji trenutnog stanja kao i budućih perspektiva općine Proložac u okviru gospodarske grane poljoprivrede te sustava turizma. Dok se o razvojnim mogućnostima turizma na širem području Prološca govori tek u novije vrijeme, te čini još nedovoljno valorizirani potencijal, poljoprivredna proizvodnja predstavlja neraskidivi dio života i gospodarstva Općine. Dakle, u prvom slučaju se radi o novom potencijalu, a u drugom o tradicijskoj djelatnosti. Cilj rada je i da se pri razmatranju oba spomenuta aspekta, iznese objektivno stanje, tj. relevantni skup činjenica pod čijim je sinergijskim utjecajem oblikovan odabrani prostor. Te činjenice se odnose kako na prirodne faktore poput geografskih, geomorfološki i klimatskih obilježja, pa tako i one demografske i gospodarske naravi.

1.3. Metode rada

Pri izradi ovog rada korištena je odgovarajuća metodologija u prikupljanju, obradi i korištenju dostupne literature te drugih relevantnih izvora. Odabrana tema zahtijevala je uporabu brojnih informacijskih izvora, i to u obliku sekundarnih podataka. Temeljem akumuliranih sekundarnih informacija oblikovan je kako teorijski pa tako i praktični dio rada, a koji u svojoj suštini predstavlja studiju slučaja. U okviru korištenih izvora pronađeni su brojni stručni radovi, službeni dokumenti, brošure, te internetski izvori koji korespondiraju zadanim interesnim područjima rada. Prikupljene informacije i podatci su potom kompilirani u rad pomoću metoda kao što su deskripcija, kompilacija, klasifikacija, te analiza i sinteza.

1.4. Struktura rada

Struktura ovog završnog rada obuhvaća sveukupno pet glavnih cjelina te njihovih potpoglavlja, i točaka. Početna dva poglavlja su općenite naravi te predstavljaju neophodni uvod i teorijsku podlogu za naredna razmatranja vezana uz konkretno područje. Dakle, prvo poglavlje, **Uvod** predstavlja svojevrsnu uputu u rad. Svrha ovog poglavlja je u predstavljanju teme, tj. osnovnog interesa i opredjeljenja istraživanja, ciljeva, korištenih metoda u pisanju i oblikovanju rada, te njegove sadržajne strukture. Drugo poglavlje, naziva **Potencijali i faktori razvoja**, je dio u kojemu se daje kratak osvrt na najznačajnije pojmove rada. Radi čega se ovdje, kroz početna potpoglavlja izlažu temeljni koncepti i njihove definicije, a potom i nešto detaljnije odrednice bitne za temu rada. Treća cjelina vezana je uz odabrano, uže područje razmatranja – općinu

Proložac. Stoga se u poglavlju **Proložac i društveno ekonomske karakteristike**, iznose karakteristike tog djela Dalmatinske zagore. Nakon opisivanja Prološca kroz odabrani set bitnih značajki, u sljedećem segmentu se spajaju prethodno izneseni teorijski konstrukti i praktične osnove izabranog prostora. Dakle, izlaže se **Sinergija razvoja kroz zajedničko iskorištavanje potencijala poljoprivrede i turizma u Prološcu**. Za finaliziranje proučene teme, donosi se i **Zaključak**, a koji predstavlja autorova krajnja i najznačajnija razmatranja te spoznaje. Nakon zaključnog poglavlja, slijede elementi poput korištene literature, popis slika i tablica, te sažetak na temu napisan na hrvatskom i engleskom jeziku.

2. POTENCIJALI I FAKTORI RAZVOJA

Središnji teorijski pojmovi ovog rada vezani su uz odrednice turizma i poljoprivrede u ruralnim područjima te njihovom utjecaju na prosperitet, odnosno rast i razvoj takvih sredina. Stoga će se najprije, u ovom početnom teorijskom poglavlju u kratkim crtama pojasniti najvažnije odrednice bitne za shvaćanje tih koncepata.

2.1. Ruralni prostor – turizam i poljoprivreda

Kako je osnovna karakteristika odabranog geografskog područja - predmeta istraživanja, to što se radi o ruralnoj sredini, tako je prvi bitni termin upravo „ruralni prostor“. Pri definiranju ruralnosti i toga što bi se smatralo jednom takvom sredinom ili prostorom ne postoji samo jedno općeprihvaćeno shvaćanje. Stoga ovdje ni ne postoji koncizna definicija, već se u novije vrijeme može govoriti o mnoštvu kriterija po kojima određeni autori, institucije te države rade razdiobu između „urbanog“ i „neurbanog“. Prema „Modelu diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj“ razvijenom od strane Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske (DZS) i partnerskih institucija, urbanim (gradskim) naseljima smatraju se:

1. Sva naselja sjedišta upravnih gradova (bez obzira na broj stanovnika);
2. Sva naselja s više od 10.000 stanovnika;
3. Naselja od 5.000 do 9.999 stanovnika, s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih stanovnika naselja), i
4. Naselja od 2.000 do 4.999 stanovnika, s 25% i više zaposlenih u naselju stanovanja, i to u sekundarnim i tercijarnim djelatnostima (u odnosu na ukupan broj zaposlenih mještana) te s udjelom nepoljoprivrednih kućanstava od 50% i više.

Sva ostala naselja, koja ne zadovoljavaju navedene kriterije, smatraju se ruralnim i prijelaznim naseljima. U tu skupinu uključena su sela i ostala, manje ili više urbanizirana naselja u ruralnom prostoru, te suburbana naselja.⁹

Predstavljeni model je razvijen za potrebe statističkog popisa stanovništva, kućanstava i stanova u 2011. godini, dok se na razini „Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za

⁹ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: Model diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj, Zagreb, 2011, str. 7-8. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2M43odx> [05.08.2019.].

razdoblje 2014. - 2020.“ ruralno područje definira kao cijelo područje Hrvatske osim upravnih središta četiri grada (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek). Ova definicija obuhvaća ukupno 3.217.117 stanovnika (75,08% od ukupnog broja stanovnika) i 56.164 km² ruralnog područja (99,24% od ukupne površine Republike Hrvatske).¹⁰

Iz gore prezentiranih podataka¹¹ o broju tj. udjelu populacije i području koje se smatra ruralnim u Hrvatskoj, jasno je kako se radi o značajnim podacima koji najbolje govore u prilog važnosti razvoja „ruralnog turizma“. Pri poimanju ovog specifičnog oblika turističke ponude, može se reći kako je to „skupni naziv za različite aktivnosti i oblike turizma koji se razvijaju na ruralnom prostoru. On se ostvaruje unutar prirodnih i kulturnih resursa na ruralnim područjima, koji omogućavaju brojne turističke aktivnosti i oblikuju veliki broj različitih oblika turizma.“¹² Prema Vijecu Europe to je „turizam na seoskom području sa svim aktivnostima koje se provode na tom mjestu, a najvažnije karakteristike ove vrste turizma su odsutnost buke, mirna sredina, očuvani okoliš, neposredna komunikacija sa domaćinima, domaća hrana i upoznavanje sa seljačkim poslovima.“¹³ Dakle, ruralni se turizam ostvaruje u različitim oblicima, a naročito putem „seljačkog“ tj. „agroturizma“, ali i oblika kao što su „rezidencijalni turizam“, „zavičajni (nostalgični) turizam“, „sportsko-rekreacijski turizam“, „gastronomski i vinski turizam“ te mnogi drugi.¹⁴

Turistička ponuda ruralnih sredina koja se kao što je gore navedeno skupno naziva ruralnim turizmom, predstavlja jedan od recentnijih i još nedovoljno iskorištenih faktora razvoja ruralnih područja. S druge strane, gospodarska djelatnost poljoprivrede predstavlja tradicijski faktor koji se dugo smatrao temeljnim pokretačem gospodarskog razvoja ruralnih sredina. Poljoprivredne djelatnosti koje se sasvim sigurno automatski vežu uz ruralne sredine zbog svog dugog povijesnog značaja, danas sve više gube primat interesa.

Desetljećima je poljoprivreda bila temeljni društveni kontekst i osnovni pokretač gospodarstva ruralnih područja. Posljedično, poljoprivredna politika koristila se kao gotovo univerzalni instrument planiranja i upravljanja ruralnim područjima od 1960-ih. No danas je posve jasno

¹⁰ Europska komisija: Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020., verzija 5.3. str. 201. Raspoloživo na: <https://ruralnirazvoj.hr/program/> [05.08.2019.].

¹¹ Treba napomenuti kako postotci variraju ovisno o korištenoj metodologiji, te su u svrhu jednostavnosti rada prezentirani podaci iz jednog relevantnog izvora, a što je tekući program ruralnog razvoja RH.

¹² Vidi: Demonja, D. i Ružić. P.: Ruralni turizam u hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima (Recenzija, Prikaz), Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, 20 (3), 905-907, 2011, str. 905. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2OISyfe> [05.08.2019.].

¹³ Ružić, E.: Ruralni turizam, Ustanova za cjeloživotno učenje Magistra, Pula, 2011, str. 3. Raspoloživo na: <http://www.ras.hr/Ras/Novosti.htm> [05.08.2019.].

¹⁴ Vidi: Ibid. str. 6 i str.8.

kako poljoprivreda u mnogim ruralnim područjima nije više osnovna gospodarska aktivnost te kako je ekonomska diverzifikacija, primjerice razvoj rekreacije i turizma, promijenila načine na kojima se u ruralnim područjima živi te njihovu percepciju u očima gradskog stanovništva. Iako poljoprivreda ostaje dominantan način korištenja zemljišta u ruralnim područjima, istovremeno ju modernizacijski i globalizacijski procesi oblikuju kako bi uz temeljnu funkciju proizvodnje hrane odgovarala na nove potrebe (prvenstveno zaštitu bioraznolikosti i okoliša). Svi ti procesi odvijaju se na različite načine i različitom dinamikom širom Europe. I stoga dolazi do stvaranja vrlo heterogenog i diverzificiranog ruralnog prostora u kojem neka područja bilježe depopulaciju i napuštanje poljoprivrednog zemljišta, dok se u drugima odvija poljoprivredna intenzifikacija i sl.¹⁵

Usprkos relativnom padu značenja, poljoprivredna proizvodnja, uz šumarstvo i dalje predstavlja najznačajniji oblik korištenja zemljišta, a sukladno tomu i temeljni faktor u ruralnom razvoju. Unutar ruralne razvoje politike, poljoprivreda i dalje čini jedan od prioriteta, ali ne i njezino uporište, kao što je dugo bio slučaj. Već je 2002. godine autor Perrier Cornet sa svojim suradnicima ustvrdio: „Zna se da poljoprivreda, pa bila ona i snažna i moderna ne može bez dotacija, ona može biti snažna i moderna samo ako se snažno dotira, i da ne može biti oslonac ruralnom razvitku.“¹⁶

Suvremena ruralna razvojna politika integralno pristupa ruralnoj ekonomiji, sagledavajući poljoprivredu kao multifunkcionalnu djelatnost, snažno utemeljenu na načelima održivosti, pridajući uz to sve veću pozornost razvoju drugih, nepoljoprivrednih sektora i alternativnih izvora dohotka, poput turizma.¹⁷

Sukladno navednom, u kontekstu instrumenata ruralne razvoje politike, poljoprivreda čini jedan, a ruralni turizam drugi čimbenik. Kako svaki ima svoje specifične odrednice, ali je i dijelom šireg koncepta, u narednim točkama će se najprije definirati pojam ruralnog razvoja, te značenje koje ima kao specifičan model upravljanja, dakle kao politika. Nakon pojašnjenja općeg okvira, fokus će se usmjeriti i ka odabrana dva faktora, i to pojedinačno.

¹⁵ Vidi: Institut za turizam: Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora, Zagreb, 2014, str. 103-104. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2M2GiEc> [07.08.2019.].

¹⁶ Štambuk, M.: Lica nigdine: Društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (Biblioteka Centra za urbane i ruralne studije - knjiga 4.), 2014, Zagreb, str. 79.

¹⁷ Vidi: Petrić, L.: Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, Acta Turistica, 18 (2), 138-170, 2006, str. 140. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2M5nbcG> [07.08.2019.].

2.2. Ruralni razvoj

Koncept „ruralni razvoj“ obuhvaća već spomenutu komponentu „ruralnosti“ te pojam „razvoj“. Kao što je prethodno ukazano, ruralno se područje može široko okarakterizirati kao ono „obilježeno ne-urbanim stilom života, strukturom zanimanja, društvenom organizacijom i obrascem naseljavanja. Ruralni prostori su primjetno poljoprivredni te čiji se sustav naselja sastoji od seoskih kućanstava i imanja, odnosno sela i zaseoka. U društvenom smislu, takva područja pokazuju veću međuovisnost među ljudima, dublje ukorijenjen život u zajednici i usporeni ritam života izgrađen oko prirode i prirodnih pojava. Što se pak tiče profesionalnih okupacija, ova područja se uvelike oslanjaju na uzgoju ratarskih proizvoda, stočarstvu, šumarstvu i srodnim aktivnostima.“¹⁸ Druga komponenta koncepta, odnosi se na „razvoj“, a to je izraz koji podrazumijeva „kvantitativne i kvalitativne promjene. Budući da označava promjenu, koja ima smisao tek onda kada se gleda u odnosu na nešto u određenom vremenu, takva promjena ima značenje koje je i relativno ali i subjektivno. Samo će se određena vrsta kvantitativne i kvalitativne promjene smatrati razvojem u pozitivnom smislu. Odnosno, ako nastala promjena nije donijela osjetno povećanje kvalitete i količine, onda će se smatrati lošim razvojem ili negativnim razvojem.“¹⁹

Istim slijedom razmišljanja, „ruralni razvoj“ bi u stvari značio željenu pozitivnu promjenu ruralnih područja - kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu. Dakle, ruralni razvoj je prostorno vezani koncept koji sadrži mnoštvo elemenata (socijalnih, ekonomskih, tehnoloških i prirodnih) ljudskog života i aktivnosti. To je koncept koji znači primjetne promjene u svim tim pojedinačnim komponentama, i to na način da se one odvijaju u međusobno podržavajućim odnosima stvarajući tako organski* i optimalan razvoj.²⁰

Koncept ruralnog razvoja nastao je u kontekstu poljoprivrede te je dugo vremena obuhvaćao samo to – poljoprivredni razvoj. Svoj takoreći pravi zamah značenja, koncept ruralnog razvoja dobiva 1970-ih godina, i to putem jasnije i obuhvatnije interpretacije kao dizajna za unaprjeđenje ekonomskog i društvenog života, širenjem prednosti razvoja na najsiromašnije - male poljoprivrednike, zakupce zemlje kao i one bez posjeda. Danas, ruralni razvoj se ne ograničava na određenu djelatnost ili područje, on prolazi kroz mnoga ili sva područja koja na bilo kakav način utječu na uključenje, unaprjeđenje, i učvršćenje napretka u transformaciji

¹⁸ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2ZR8DRr> [08.08.2019.].

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

* Organski razvoj je onaj koji održava zdrav odnos među različitim elementima ili komponentama sustava. Izvor: <https://bit.ly/2ZR8DRr> [08.08.2019.].

društveno-ekonomskog života seoskih ljudi. Riječ je o smanjenju siromaštva, povećanju produktivnosti, pružanju osnovnih usluga poput zdravstva, obrazovanja, pitke vode, sanitarne zaštite i bolje infrastrukture. Također, obuhvaća i nastojanje u ispravljanju izobličene distribucije zemljišta i vlasništva i niza drugih aspekata koji bi utjecali na smanjenje nejednakosti, eksploatacije i bijede u bilo kojem smislu.²¹

Ruralni razvoj kao institucionalno vođena politika od strane nacionalnih i nadnacionalnih tijela, u svijetu ima različite modele provedbe. Tako da će u ovom radu fokus biti isključivo na politikama relevantnim za odabrano geografsko područje istraživanja. Dakle, u nastavku rada osvrt će biti kako na zajedničkoj ruralnoj politici Europske unije (EU), pa tako i na programu razvijenom posebno za Republiku Hrvatsku (RH), kao punopravnu članicu EU od 2013. godine.

2.3. Politika ruralnog razvoja u Europskoj uniji

Unaprjeđenje ruralnih područja se potiče putem niza politika EU; „Zajednička poljoprivredna politika (ZPP) je jedna od nekoliko politika EU-a koje doprinose unaprjeđenju ruralnih područja. Tome doprinose i ostale politike, poput kohezijske politike, kojom se također osiguravaju znatna financijska sredstva EU-a za ruralna područja. Instrumenti za povezivanje Europe, nacionalni fondovi i strategije te ostale makro i sektorske politike, također imaju značajan utjecaj na ruralne zajednice, a u okviru mnogih fondova EU-a promiče se ruralni razvoj.“²²

Radi obuhvatnosti područja, u nastavku rada dati će se kratak osvrt na temelje ZPP-a, s fokusom na njezin drugi stup unutar kojeg je definirana politika ruralnog razvoja EU. Uz to, kako je rečeno iznijeti će se i odrednice hrvatskog nacionalnog programa za tekuće razdoblje.

²¹ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2ZR8DRr> [08.08.2019.].

²² Glas ruralne Hrvatske: Ruralni razvoj - smjernice i primjeri dobre prakse, Hrvatska mreža za ruralni razvoj (HMRR), Zagreb, str. 2. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YY7IwV> [09.08.2019.].

2.3.1. Zajednička poljoprivredna politika EU (ZPP)

Zajednička poljoprivredna politika jedna je od najstarijih zajedničkih politika EU. Postoji više od 50 godina, ali se stalno razvija kako bi odgovorila na potrebe europske poljoprivrede koje se stalno mijenjaju.²³ ZPP vuče svoje korijene iz razdoblja nakon Drugog svjetskog rata kada poljoprivrednici nisu bili u stanju proizvoditi dostatne količine hrane. Bilo je nužno potaknuti proizvodnju hrane i omogućiti stanovništvu Europe stabilnu opskrbu hranom po pristupačnoj cijeni.²⁴ Rimskim ugovorom postavljeni su opći okviri ZPP-a, a načela ZPP-a definirana su na konferenciji u Stresi (Italija) 1958. godine. ZPP je zaživio 1962. godine nakon što ga je prihvatilo svih šest država osnivačica Zajednice*. Do tada su te zemlje uvelike intervenirale u svojim poljoprivredama, posebno pri izboru što će se proizvoditi, uz koje uvjete te koje će biti cijene poljoprivrednih proizvoda. Takve pojedinačne intervencije ugrožavale su slobodnu razmjenu dobara unutar Zajednice. Kako su neke zemlje, posebno Francuska, zagovarale nastavak snažne intervencije, jedino je rješenje bilo intervencijske mjere prenijeti na razinu Zajednice te ih harmonizirati.²⁵

Od svojih početaka pa do danas, ZPP se znatno mijenjala prateći promijene u svijetu, te se i dalje razvija. Naime, 1. lipnja 2018. godine Europska komisija je predstavila zakonodavne prijedloge za ZPP nakon 2020. godine, a čiji cilj je „učiniti ZPP spremnijim za aktualne i buduće izazove kao što su klimatske promjene ili generacijska obnova te nastaviti podupirati europske poljoprivrednike kako bi se postigao održiv i konkurentan poljoprivredni sektor.“²⁶

U okviru toga definirano je i devet novih ciljeva ZPP-a, ali se kao još važeći ciljevi u ovom periodu vode:²⁷

1. Potpora poljoprivrednicima i poboljšanje poljoprivredne produktivnosti, čime se osigurava stabilna opskrba povoljnom hranom;
2. Zaštita prava poljoprivrednika iz EU na odgovarajuću zaradu;
3. Doprinos borbi protiv klimatskih promjena i održivom upravljanju prirodnim resursima;
4. Očuvanje ruralnih područja i krajolika diljem EU-a, i

²³ Glas ruralne Hrvatske: Ruralni razvoj - smjernice i primjeri dobre prakse, Hrvatska mreža za ruralni razvoj (HMRR), Zagreb, str. 5. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YY7IwV> [09.08.2019.].

²⁴ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2ZMSrQX> [09.08.2019.].

²⁵ Kesner-Škreb, M.: Zajednička poljoprivredna politika Europske unije, Financijska teorija i praksa, 32 (4), 543-545, 2008, str. 543. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2MOr45j> [09.08.2019.].

²⁶ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/31mWTpU> [09.08.2019.].

²⁷ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2ZLQZyl> [09.08.2019.].

* Misli se na šest država osnivačica tadašnje Europske zajednice, a to su: Belgija, Francuska, Njemačka, Italija, Luksemburg i Nizozemska. Vidi: <https://bit.ly/2MPutAN> [09.08.2019.].

5. Održavanje dinamičnosti ruralnoga gospodarstva promicanjem zapošljavanja u poljoprivredi, poljoprivredno-prehrambenim industrijama i povezanim sektorima.

Također, kao dva stupa na kojima se temelji današnja ZPP navode se:²⁸

- Prvi stup: I. – Zajednička organizacija tržišta (ZOT) poljoprivrednih proizvoda;
- Prvi stup: II — Izravna plaćanja poljoprivrednicima;
- **Drugi stup: Politika ruralnog razvoja.**

Kao drugi stup ZPP-a politika ruralnog razvoja EU-a osmišljena je radi potpore ruralnim područjima EU te se njome rješava niz gospodarskih, okolišnih i socijalnih problema 21. stoljeća. Ova politika je uvedena kao drugi stup ZPP-a tijekom reforme nazvane „Agenda 2000”. Suprotno prvom stupu, koji u potpunosti financira EU, programi u okviru drugog stupa financiraju se iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj (EPFRR) te iz regionalnih ili nacionalnih fondova. Također, u usporedbi s prvim stupom, ova politika omogućava veći stupanj fleksibilnosti regionalnim, nacionalnim i lokalnim vlastima pri oblikovanju svojih pojedinačnih sedmogodišnjih programa ruralnog razvoja na temelju europskog „programa mjera”.²⁹

Politika ruralnog razvoja ima tri opća prioriteta određena od strane Europske komisije, i to:³⁰

1. Poticanje konkurentnosti u poljoprivredi;
2. Jamčenje održivog upravljanja prirodnim resursima i djelovanja protiv klimatskih promjena;
3. Postizanje uravnoteženog teritorijalnog razvoja ruralnih gospodarstava i zajednica, uključujući stvaranje i zadržavanje radnih mjesta.

Ti glavni ciljevi dolaze do izražaja u sljedećih šest prioriteta EU-a za politiku ruralnog razvoja:³¹

1. Poticanje prenošenja znanja u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima;

²⁸ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2XRuuu3> [09.08.2019.].

²⁹ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2YXQ9RG> [09.08.2019.].

³⁰ Ibid.

³¹ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2YXQ9RG> [09.08.2019.].

2. Jačanje konkurentnosti svih vrsta poljoprivredne djelatnosti te povećanje isplativosti poljoprivrednih gospodarstava;
3. Promicanje uspostave lanca opskrbe hranom i upravljanja rizikom u poljoprivredi;
4. Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava ovisnih o poljoprivredi i šumarstvu;
5. Promicanje učinkovitosti resursa te poticanje pomaka prema gospodarstvu s niskom razinom emisija ugljika otpornom na klimatske promjene u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru;
6. Promicanje socijalne uključenosti, suzbijanja siromaštva i gospodarskog razvoja u ruralnim područjima.

Politika ruralnog razvoja provodi se preko programa ruralnog razvoja koje osmišljavaju države članice (ili regije u državama članicama). U okviru tih višegodišnjih programa trebala bi se provoditi personalizirana strategija koja je usklađena s konkretnim potrebama država članica (ili regija) i koja se odnosi na najmanje četiri od navedenih šest prioriteta. Ti se programi temelje na skupu mjera (koje se u njima kombiniraju) izabranih među europskim mjerama koje su detaljnije navedene u „Uredbi o ruralnom razvoju“ (Uredba (EU) br. 1305/2013) i koje se sufinanciraju iz Europskog poljoprivrednog fonda za ruralni razvoj. Stope sufinanciranja ovise o predmetnim mjerama i regijama u kojima se primjenjuju. Programe koji sadržavaju i plan financiranja te skup pokazatelja za praćenje ostvarenih rezultata mora odobriti Europska komisija. Komisija i države članice uspostavile su zajednički sustav praćenja i ocjenjivanja politike ruralnog razvoja. U aktualnom programskom razdoblju (2014. – 2020.) naglasak je stavljen na koordiniranje EPFRR-a i ostalih europskih strukturnih i investicijskih fondova (ESI fondovi), odnosno: fondova za kohezijsku politiku (Kohezijski fond, Europski fond za regionalni razvoj (ERDF) i Europski socijalni fond (ESF)) te Europskog fonda za pomorstvo i ribarstvo (ERDF).³²

Nadalje, spomenuta „Uredba o ruralnom razvoju“ uključuje i pristup lokalnom razvoju „odozdo prema gore“ koji vode lokalni dionici (pristup LEADER). Osim toga, iz EPFRR-a financira se i Europska mreža za ruralni razvoj (čiji je cilj povezati nacionalne mreže, odnosno nacionalne organizacije i javna tijela koji djeluju u području ruralnog razvoja u Uniji) te mreža EIP, što poljoprivrednicima i znanstvenicima omogućuje da se povežu i razmjenjuju znanja. Osim toga, Uredbom je izričito predviđeno da države članice mogu pripremiti tematske potprograme

³² Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2YXQ9RG> [09.08.2019.].

namijenjene mladim poljoprivrednicima, malim poljoprivrednim gospodarstvima, planinskim područjima, kratkim opskrbnim lancima, ženama u ruralnim područjima, ublažavanju klimatskih promjena i prilagodbi njima, biološkoj raznolikosti i restrukturiranju određenih poljoprivrednih sektora.³³

Sveukupna vrijednost politike ruralnog razvoja u razdoblju od 2014. do 2020. financirana putem EPFRR-a iznosi cca 151 milijardu EUR, od čega EU osigurava oko 100 milijardi, dok države članice putem javnih financija za provedbu programa oslobađaju oko 51 milijardu.³⁴ Spomenuta sredstva su alocirana na 28 država članica, a među kojima postoji čak 118 različitih programa ruralnog razvoja (PRR). Od toga, 20 je jedinstvenih nacionalnih programa, dok je osam država članica odabralo imati dva ili više (regionalna) programa.³⁵

2.3.2. Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020.

Prema Europskoj komisiji, tj. njenom dokumentu u kojem se izlažu činjenice o hrvatskom nacionalnom programu za tekuće razdoblje, navodi se kratak pregled izazova i mogućnosti države kao i načine na koje se program razvijen za RH, suočava s istima. Dakle, u dokumentu stoji:³⁶

„Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020.“ (Program) je službeno usvojen od Europske komisije 22. svibnja 2015., navodeći prioritete Hrvatske za korištenje 2,3 milijarde EUR javnog novca koji su dostupni za razdoblje 2014. - 2020. (2 milijarde EUR iz proračuna EU-a i 0,3 milijarde EUR državnih sredstava).

Glavni cilj Programa je restrukturiranje i modernizacija poljoprivrednog i prehrambenog sektora. Očekuje se da će gotovo 2.000 gospodarstava dobiti potporu za ulaganje, više od 5.000 poljoprivrednika dobit će pomoć za razvoj malih poljoprivrednih gospodarstava, a oko 1.000 mladih poljoprivrednika dobit će potporu za pokretanje svog posla. Program također naglašava obnovu, očuvanje i povećanje biološke raznolikosti.

Programom je predviđena i podrška za pretvorbu i održavanje organske poljoprivrede na gotovo 60.000 ha. Agrijsko-okolišno-klimatske mjere provest će se na daljnjih 40.500 ha. Više od desetine sredstava bit će namijenjeno za proizvodnju energije iz obnovljivih izvora. Oko 42.000

³³ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2YXQ9RG> [09.08.2019.].

³⁴ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/1SwkFbK> [09.08.2019.].

³⁵ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2BQPQhA> [09.08.2019.].

³⁶ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2Z4xXGt> [09.08.2019.].

ljudi bit će osposobljeno za povećanje znanja i vještina radnika koji se bave poljoprivredom i šumarstvom.

Hrvatska će također implementirati i Europsko inovacijsko partnerstvo (EIP), cilj kojega je stvoriti više od 2.000 nepoljoprivrednih radnih mjesta kroz proces diversifikacije i razvoja malih poduzeća. Predviđeno je kako će 30% ruralnog stanovništva imati dobrobiti od poboljšane infrastrukture.

Analizom situacije te identifikacijom ključnih izazova RH, definiran je i način suočavanja Programa s istima, i to kako slijedi.³⁷

U rješavanju izazova, Program će financirati aktivnosti u okviru šest prioriteta ruralnog razvoja, a od kojih je kao glavni postavljen Prioritet 2. - Povećanje održivosti poljoprivrednih gospodarstava te konkurentnosti svih vrsta poljoprivrednih djelatnosti u svim regijama, promovirajući pri tome i inovacijske poljoprivredne tehnologije, kao i održivo upravljanje šumama (Konkurentnost poljoprivrednog sektora i održivo šumarstvo).

Prioritet 1. - Promicanje znanja i inovacija u poljoprivredi, šumarstvu i ruralnim područjima

Pod ovim prioritetom, Program ima za cilj poduprijeti prijenos znanja, informacijske akcije, savjetodavne usluge, upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom te usluge pomoći i suradnje na farmama. Oko 42.000 ljudi bit će osposobljeno za povećanje znanja i vještina zaposlenih u poljoprivrednom i šumarskom sektoru. Kreirat će se 109 projekata suradnje, dok će 33 operativne skupine biti uspostavljene u okviru EIP-a.

Prioritet 2. - Konkurentnost poljoprivrednog sektora i održivo šumarstvo

Očekuje se da će gotovo 2.000 gospodarstava dobiti investicijsku potporu kako bi postala modernija i konkurentnija. Pomoć za pokretanje pružit će se 5.000 malih poljoprivrednika i 1.000 mladih poljoprivrednika. Više od 1.200 gospodarstava dobit će potporu za ulaganja u nepoljoprivredne aktivnosti u ruralnim područjima. Podrška je također predviđena i za modernizaciju šumskih tehnologija i izgradnju šumske infrastrukture.

³⁷ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2Z4xXGt> [09.08.2019.].

Prioritet 3. - Promicanje organiziranja lanca prehrane, uključujući preradu i trženje poljoprivrednih proizvoda, dobrobit životinja te upravljanje rizicima u poljoprivredi

Gotovo 1.500 poljoprivrednih gospodarstava dobit će potporu za sudjelovanje u shemama kvalitete, lokalnim tržištima, kratkim lancima opskrbe i organizacijama proizvođača. Biti će podržano gotovo 1.000 farmi u pogledu shema kvalitete poljoprivrednih proizvoda, dok će oko 110 poljoprivrednih gospodarstava sudjelovati u projektima suradnje i lokalnoj promociji vezanoj za lanac opskrbe. Bit će pružena i podrška za osnivanje 33 grupe proizvođača. Oko 118 milijuna EUR iskoristit će se za razminiranje zemljišta i obnovu poljoprivredne infrastrukture oštećene prirodnim katastrofama i katastrofalnim događajima. 3,5% poljoprivrednih gospodarstava sudjelovat će u programima upravljanja rizikom.

Prioritet 4. - Obnavljanje, očuvanje i poboljšanje ekosustava vezanih uz poljoprivredu i šumarstvo

Podrška za prebačaj na organsku poljoprivredu obuhvatit će 16.496 ha, dok će se održavanje organskog uzgoja podržati na 41.648 ha. To ukupno znači povećanje organskog područja za 40%. Agrijsko-okolišno-klimatske mjere provest će se na 40.500 ha. Plaćanjima za površine s prirodnim ograničenjima planira se pokriti 422.000 ha. Ulaganja koja će poboljšati otpornost i ekološku vrijednost šumskih ekosustava podržat će se u više od 4.500 projekata koji pokrivaju 6.300 ha.

Prioritet 5. - Promicanje učinkovitosti resursa i pomaka prema klimatski elastičnom gospodarstvu s niskom razinom ugljika u poljoprivrednom, prehrambenom i šumarskom sektoru

Proizvodnja obnovljive energije podržat će se putem gotovo 800 operacija za investicije. Poboljšat će se upravljanje s 3,7% stoke u zemlji što će smanjiti emisije stakleničkih plinova i / ili amonijaka. Skoro 1% poljoprivrednog i šumskog zemljišta biti će pod ugovorima o upravljanju, a što će pridonijeti sakupljanju i konzervaciji ugljika.

Prioritet 6. - Promicanje socijalne uključenosti, smanjenje siromaštva i gospodarski razvoj u ruralnim područjima

Program ima za cilj stvoriti više od 2.000 nepoljoprivrednih radnih mjesta kroz diversifikaciju i razvoj malih poduzeća. Odabrat će se 45 LEADER lokalnih akcijskih skupina za provedbu lokalnih razvojnih strategija koje pokrivaju 40% ruralnog stanovništva. Također, 30% ruralnog stanovništva će imati koristi od poboljšane infrastrukture.

Nadalje, Programom je definirano 16 mjera koje imaju za cilj povećanje konkurentnosti hrvatske poljoprivrede, šumarstva i prerađivačke industrije, ali i unaprjeđenja životnih i radnih uvjeta u ruralnim područjima uopće.³⁸ Popis mjera s osnovnim informacijama prezentiran je u donjoj tablici.

Tablica 1: Mjere Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020.

M1 – Prenošenje znanja i aktivnosti informiranja
Od ove mjere korist će imati svi oni koji se već bave ili tek kreću u poljoprivrednu proizvodnju. Sredstvima programa financirat će se njihova edukacija i stalno usavršavanje.
M2 – Savjetodavne službe, službe za upravljanje poljoprivrednim gospodarstvom i pomoć poljoprivrednim gospodarstvima
Potpورا za pružanje savjetodavnih usluga, potpora za osposobljavanje savjetnika.
M3 – Sustavi kvalitete za poljoprivredne i prehrambene proizvode
Potpورا za novo sudjelovanje u sustavima kvalitete, za aktivnosti informiranja i promicanja koje provode skupine proizvođača na unutarnjem tržištu.
M4 – Ulaganja u fizičku imovinu
Mjera omogućava brojna ulaganja u primarnu poljoprivredu i preradu poljoprivrednih proizvoda, kao i u djelatnosti usmjerene ka navodnjavanju poljoprivrednih površina i očuvanja krajobraznih vrijednosti.
M5 – Obnavljanje poljoprivrednog proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama i katastrofalnim događajima te uvođenje odgovarajućih preventivnih aktivnosti
Potpورا za ulaganja u obnovu poljoprivrednog zemljišta i proizvodnog potencijala narušenog elementarnim nepogodama, nepovoljnim klimatskim prilikama i katastrofalnim događajima.
M6 – Razvoj poljoprivrednih gospodarstava i poslovanja
Jedan od važnijih ciljeva ove mjere je omogućiti mladima zapošljavanje i izvan poljoprivrednih zanimanja.
M7 – Temeljne usluge i obnova sela u ruralnim područjima
Osiguranjem kvalitetne komunalne i društvene infrastrukture, ruralna područja će opet postati poželjna mjesta za život i rad. To je upravo cilj ove mjere.
M8 – Ulaganja u razvoj šumskih područja i poboljšanje održivosti šuma

³⁸ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2YSnM7v> [09.08.2019.].

Potpora za ulaganja u poboljšanje otpornosti i okolišne vrijednosti šumskih ekosustava. Potpora za ulaganja u šumarske tehnologije te u preradu, mobilizaciju i marketing šumskih proizvoda.
M9 – Uspostava proizvođačkih grupa i organizacija
Uspostava proizvođačkih grupa i organizacija u poljoprivrednom i šumarskom sektoru.
M10 – Poljoprivreda, okoliš i klimatske promjene
Plaćanja obveza povezanih s poljoprivredom, okolišem i klimatskim promjenama.
M11 – Ekološki uzgoj
Plaćanja za prijelaz na prakse i metode ekološkog uzgoja. Plaćanja za održavanje praksi i metoda ekološkog uzgoja.
M13 – Plaćanja područjima s prirodnim ograničenjima ili ostalim posebnim ograničenjima
Plaćanja u gorsko planinskim područjima – GPP. Plaćanja u područjima sa značajnim prirodnim ograničenjima – ZPO. Plaćanja u područjima s posebnim ograničenjima – PPO.
M14 – Dobrobit životinja
Mjera 14 uključuje primjenu visokih standarda dobrobiti životinja koji prelaze važeće zakonske propise.
M16 – Suradnja
M17 – Upravljanje rizicima
M18 – Financiranje dodatnih nacionalnih izravnih plaćanja za Hrvatsku
M19 – LEADER (CLLD)
M20 – Tehnička pomoć

Izvor: <https://ruralnirazvoj.hr/mjere/> [09.08.2019.].

2.4. Poljoprivreda u funkciji ruralnog razvoja

Već je na početku poglavlja indicirano kako je poljoprivreda kroz povijest imala prvenstvo u cjelokupnoj ekonomiji zemalja, zbog čega je dugo gledana i kao njezin glavni oslonac. Međutim, uloga poljoprivrede kao i njezin izgled uopće, se modificirao pod utjecajem procesa poput industrijalizacije i globalizacije, te njihovih posljedičnih promjena. Budući da postoje velike razlike u stupnju razvijenosti zemalja, pa čak i među susjednim državama, tako se i odnosi prema poljoprivredi uvelike razlikuju, ali i mijenjaju kako pojedina država napreduje. Dok se u nekim zemljama ekonomska stabilnost i napredak i dalje primarno postiže ulaganjem u sektor poljoprivrede, u drugim državama ta gospodarska grana čini samo jednu od mnogih komponenti bogatog gospodarskog sustava.

Općenito gledajući, uloga poljoprivrede u razvoju ruralnih regija država, te njihovom cjelokupnom napretku, je najveća u slučaju manje razvijenih zemalja. Upravo tu, poljodjelstvo predstavlja osnovnu gospodarsku aktivnost radno podržavajući veliki dio tamošnjeg naroda. U takvim je regijama jasno da je ukupna društvena i politička stabilnost neraskidivo povezana sa stanjem u poljoprivrednom sektoru.³⁹ Iako povijesno gledano ni jedna siromašna država nije smanjila siromaštvo samo poljoprivredom, gotovo ni jedna nije to postigla bez povećanja poljoprivredne produktivnosti u prvom redu. Stoga se poljoprivredna produktivnost može promatrati kao prvi korak ili pokretač rasta koji vodi do većih prihoda zemlje, a napreci u ovom sektoru kao bitan faktor rasta ostalih sektora.⁴⁰

Mnogo je dokaza koji podržavaju da poljoprivreda, osim što izravno utječe na prihode poljoprivrednika, može doprinijeti i smanjenju siromaštva. Razvoj poljoprivrede može potaknuti ekonomski razvoj izvan poljoprivrednog sektora i dovesti do većeg broja radnih mjesta i rasta. Povećana produktivnost poljoprivrede povećava prihode od poljoprivrednih gospodarstava, povećava opskrbu hranom, smanjuje cijenu hrane i pruža veće mogućnosti zapošljavanja kako u ruralnim tako i u gradskim sredinama. Veći dohodak može povećati potražnju potrošača za dobrima i uslugama koje proizvode drugi sektori osim poljoprivrede. Takve veze (ili „multiplikatorski efekt“) između rasta u poljoprivrednom sektoru i širem gospodarstvu omogućile su zemljama u razvoju da se diversificiraju u druge sektore gdje je rast veći i plaće su bolje.⁴¹

³⁹ Vidi: European Commission: International Conference on Non-Trade Concerns in Agriculture Ullensvang, Norway, 2-4 July 2000: Agriculture's contribution to rural development, str. 1. Raspoloživo na: <https://bit.ly/31uYg63> [10.08.2019.].

⁴⁰ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2Tqm0FF> [10.08.2019.].

⁴¹ Ibid.

U tom smislu, čak je identificirana mijenjajuća uloga poljoprivrede u gospodarskom rastu i tranziciji najsiromašnijih zemalja. Dakle, opći obrazac za najmanje razvijene zemlje koje diversificiraju i smanjuju siromaštvo je:⁴²

- U ranoj fazi poljoprivreda čini veliki udio u bruto domaćem proizvodu (BDP), a hrana zauzima visoki postotak izdataka siromašnih;
- Kako se povećava produktivnost u poljoprivredi, tako se razvija nepoljoprivredni sektor te zemlje postaju manje ovisne o poljoprivredi u svom gospodarstvu (iako se to ne mora dogoditi u svim područjima zemlje, u kojima nepoljoprivredni sektor još nije tako dobro razvijen);
- Poljoprivredni rast doprinosi širem rastu i smanjenju siromaštva, a u kojoj mjeri ovisi o promjenama u produktivnosti i veličini poljoprivrednih gospodarstava. Povećavanja u proizvodnosti radne snage i zemlje koja se obrađiva mogu imati središnje mjesto u razvoju siromašnih. Naime, u početku se mora povećati produktivnost zemljišta i rada kako bi se smanjilo siromaštvo (s tim da se produktivnost zemljišta treba brže povećavati). Tim putem stvaraju se dodatna radna mjesta na poljoprivrednim gospodarstvima, pogodujući smanjenju nezaposlenosti i povećanoj potražnji za nepoljoprivrednim dobrima i uslugama;
- Kako se rast povećava sve je više mogućnosti zapošljavanja izvan poljoprivrede, pa se stoga radna snaga odmiče izvan tog sektora. Posljedično s tim rastu i plaće za one koji se žele uključiti u rad na poljoprivrednim gospodarstvima. Sada, u ovoj fazi postaje bitno povećati produktivnost rada, a kako bi se mogla održati proizvodnja te cijene poljoprivrednih dobara.

Što se pak tiče ekonomski razvijenih zemalja, poljoprivreda čini relativno mali dio raznolike ruralne ekonomije, te čak i značaj njezina udjela u nacionalnom bogatstvu i zaposlenosti u većini regija opada. Međutim, to opet ne umanjuje potencijalnu ulogu poljoprivrede u ruralnom razvoju u tim državama, ali s potrebom uključenja doprinosa alternativnih gospodarskih aktivnosti, koje mogu pružiti održive mogućnosti zapošljavanja i generiranja gospodarskog napretka.⁴³

⁴² Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2Tqm0FF> [10.08.2019.].

⁴³ Vidi: European Commission: International Conference on Non-Trade Concerns in Agriculture Ullensvang, Norway, 2-4 July 2000: Agriculture's contribution to rural development, str. 1. Raspoloživo na: <https://bit.ly/31uYg63> [10.08.2019.].

Nadalje, u općenitim okvirima, identificirane su i posebne uloge koje poljoprivreda može imati u ruralnom razvoju nekog prostora. Te uloge spadaju u četiri šire kategorije i to:⁴⁴

- **Uloga u zaposlenju:** U zemljama u kojima poljoprivredna radna mjesta čine značajan udio u ukupnoj zaposlenosti, primjerice tamo gdje poljoprivrednici predstavljaju preko 50% radne snage, poljoprivreda će vjerojatno biti ključna gospodarska aktivnost koja određuje napredak ruralnog razvoja. Stoga je održavanje odgovarajuće razine zaposlenosti na poljoprivrednim gospodarstvima ključna briga u tim zemljama. Naime, kada je veći dio zaposlenosti trenutno osiguran od sektora poljoprivrede, svaki nagli utjecaji na ovaj sektor može za posljedicu imati ugroženu političku i socijalnu stabilnost. Odnosno, svaka politika koja bi dovela do brzog i umjetnog smanjenja zaposlenosti u poljoprivredi, mogla bi imati katastrofalne posljedice za radno angažirane te uzdržavane članove, a što bi dovelo do socijalnih i političkih problema;
- **Povezanost s drugim djelatnostima** Sektor poljoprivrednog gospodarstva u svakoj zemlji podržava niz pomoćnih i uslužnih industrija, generirajući ekonomsku aktivnost u lancima opskrbe i distribucije, kao i prerađivačkoj industriji. Tamo gdje je poljoprivreda primarna gospodarska djelatnost, cjelokupno ruralno gospodarstvo može ovisiti o profitabilnosti ovog sektora, što uključuje usluge poput zdravstvene zaštite, obrazovanja i osnovne infrastrukture;
- **Značaj za udaljena i periferna područja:** U udaljenim i perifernim područjima, gdje je opravdani prioritet društva sprječavanje depopulacije, te gdje postoji ograničeni skup mogućih ekonomskih aktivnosti, poljoprivreda predstavlja jedan od potencijala u održavanju ekonomije tih sredina. Naime, u društvima koja prepoznaju kulturni značaj osiguranja uravnoteženog ekonomskog razvoja na cijelom teritoriju, uključujući i periferna područja, posebna pozornost će se posvetiti podršci održivosti poljoprivrednog sektora. Napori u održavanju ili povećanju zaposlenosti u područjima koja trpe zbog strukturnih nedostataka (poput udaljenosti i poteškoća na terenu), te na kojima možda postoji malo alternativnih aktivnosti poljoprivredi, trebaju se nedvojbeno usmjeriti na poljoprivredni sektor. S druge strane, neurbana područja koja imaju raznoliko ruralno gospodarstvo, trebaju ispitati i sve druge alternative u zapošljavanju i inicijativama ruralnog razvoja kako bi se pronašle najprikladnije i trajnije opcije;

⁴⁴ Vidi: European Commission: International Conference on Non-Trade Concerns in Agriculture Ullensvang, Norway, 2-4 July 2000: Agriculture's contribution to rural development, str. 1-3. Raspoloživo na: <https://bit.ly/31uYg63> [10.08.2019.].

- **Pružanje okolišnih i kulturnih usluga širem društvu:** Društvo može zahtijevati da poljoprivrednici upravljaju svojim poljoprivrednim aktivnostima na način koji također pruža usluge zaštite okoliša cijele zajednice, poput minimiziranja rizika od prirodnih katastrofa ili kulturnih usluga, poput očuvanja ruralne baštine.

2.5. Turizam u funkciji ruralnog razvoja

U mnogim europskim državama ruralno stanovništvo sve više prihvaća turizam kao jednu od strategija održivog razvoja lokalne zajednice. Ruralni turizam u područjima koje se ne smatraju turističkim destinacijama u tradicionalnom smislu razvija se dvojako: s jedne strane nastaje kao rezultat poduzetničkih aktivnosti usmjerenih privlačenju posjetitelja, a s druge strane porast broja posjetitelja u ruralnim područjima dovodi do generiranja potražnje za turističkim uslugama što pak vodi ka rastu poduzetničkih aktivnosti na lokalnoj razini. (...) Iako je ruralni turizam od manje važnosti za sveukupno turističko tržište, u mnogim državama ima veliko značenje za razvoj ruralnih područja. Naime, multiplikativni efekti su uočljiviji upravo u ruralnim područjima budući se cjelokupni ruralni život sagledava kao svojevrsna turistička atrakcija.⁴⁵

Ipak, kako bi ti efekti bili što veći, potrebno je voditi računa o što većoj uključenosti lokalnih roba i usluga na svim razinama opskrbnog lanca. Razvoj turizma na ruralnim prostorima s vremenom će pokrenuti nove gospodarske aktivnosti, odnosno novu potrošnju. Budući da je uključeno u turističke aktivnosti, lokalno stanovništvo može imati koristi od prodaje smještajnih jedinica, različitih programa, radionica, kao i od prodaje poljoprivrednih proizvoda i hrane i pića, itd. Slijedom toga, razvoj turizma u ruralnom prostoru, kao i potražnja za radno intenzivnim proizvodima poput obrta i poljoprivrednih proizvoda dovest će do povećanja zaposlenosti, jer ruralni turizam može djelovati kao katalizator za cijeli niz novih poduzetničkih aktivnosti, partnerstva i mreža. Navedeno ukazuje na potrebu uključivanja u prodaju što većeg broja lokalnih proizvoda i korištenje lokalnih usluga, kao i na potrebu intenzivnije edukacije lokalnog stanovništva o svim potencijalnim učincima turističkog razvoja s ciljem poticanja lokalnog zapošljavanja i samozapošljavanja.⁴⁶

⁴⁵ Petrić, L.: Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, Acta Turistica, 18 (2), 138-170, 2006, str. 143 I 146. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2M5nbcG> [10.08.2019.].

⁴⁶ Smolčić Jurdana, D., Soldić Frleta, D. i Đedović, L.: Obilježja turizma u ruralnom prostoru, 4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu, Zbornik radova, 220-229, 2018, str. 224. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2z3i0S6> [10.08.2019.].

Učinci turizma na ruralne prostore i život u njima mogu biti brojni, pozitivni i negativni, a najčešće se dijele u tri osnovne skupine - utjecaji na okoliš, društveni utjecaji i ekonomski utjecaji. Upravo se adekvatnim planiranjem i upravljanjem razvojem turizma mogu potaknuti pozitivni i ublažiti negativni učinci turizma na ruralnom prostoru.⁴⁷ Tablični prikaz kako pozitivnih pa tako i negativnih efekata turizma, za svaku od tri osnovne skupine je kako slijedi.

Tablica 2: Potencijalni okolišni, ekonomski i društveni učinci turizma na ruralne prostore

	Pozitivni	Negativni
Okolišni	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Očuvanje značajnih prirodnih područja, povijesnih i arheoloških lokaliteta; ➤ Unapređenje kvalitete okoliša; ➤ Poboljšanje infrastrukture. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Različita onečišćenja (vode, zraka); ➤ Buka; ➤ Vizualna degradacija prostora; ➤ Prenapučenost; ➤ Oštećenja povijesnih i arheoloških lokaliteta.
Ekonomski	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Generiranje potrošnje i multiplikacijski efekt turističke potrošnje; ➤ Generiranje prihoda; ➤ Zapošljavanje; ➤ Poticanje lokalne proizvodnje; ➤ Poticanje razvoja različitih gospodarskih aktivnosti; ➤ Poticanje ulaganja; ➤ Poboljšanje infrastrukture. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Neravnomjernost u ostvarivanju učinaka tijekom godine, odnosno sezonalnost; ➤ Napuštanje tradicionalnih zanimanja što posljedično može izazvati i prekomjernu gospodarsku ovisnost o turizmu i gubitak autohtonih proizvoda; ➤ Rast cijena proizvoda i usluga za vrijeme trajanja turističke sezone; ➤ Uvoz proizvoda i usluga (odljev sredstava).
Društveni	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Uklanjanje predrasuda; ➤ Poticanje međusobnoga razumijevanja; ➤ Očuvanje kulturnoga identiteta; ➤ Očuvanje materijalne i nematerijalne kulture i tradicije; ➤ Ponos lokalnog stanovništva; ➤ Upoznavanje novih kultura (edukacija); ➤ Dostupnost različitih sadržaja kako lokalnom stanovništvu tako i turistima (sportskorekreativnih, zabavnih i sl.). 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Promjena ili gubitak lokalnog identiteta i vrijednosti; ➤ Gubitak autohtonosti (komercijalizacija); ➤ Natjecanje i sukob između turista i lokalnog stanovništva gdje se ponekad ponašanje posjetitelja može se smatrati „lokalno“ nametljivo.

Izvor: Sistematizacija autora prema: Smolčić Jurdana, D., Soldić Frleta, D. i Đedović, L.: Obilježja turizma u ruralnom prostoru, 4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu, Zbornik radova, 220-229, 2018, str. 223-225.

Raspoloživo na: <https://bit.ly/2z3i0S6> [10.08.2019.].

⁴⁷ Smolčić Jurdana, D., Soldić Frleta, D. i Đedović, L.: Obilježja turizma u ruralnom prostoru, 4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu, Zbornik radova, 220-229, 2018, str. 223. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2z3i0S6> [10.08.2019.].

Nažalost, ne postoji precizna formula kojom se može predvidjeti hoće li u određenoj zajednici prevladati pozitivni ili negativni učinci razvoja ruralnog turizma. Ipak, izvjesno je da, unatoč još uvijek dubokom nerazumijevanju mnogih temeljnih obilježja turizma, njegov razvoj u ruralnim područjima treba planirati integralno kako bi se izbjegli mnogi problemi s kojim su se uslijed nedostatka integralnog planiranja (i upravljanja općenito), suočile neke poznate turističke destinacije (posebice obalne i gradske).⁴⁸

Razvoj turizma u ruralnim prostorima koji će biti dugoročno održiv treba biti planiran na način da u najvećoj mogućoj mjeri uvažava lokalna obilježja područja u kojem se razvija. Navedeno podrazumijeva da takav razvoj osigurava optimalnu upotrebu prirodnih resursa kao i njihovo očuvanje, potom da poštuje društveno-kulturnu autentičnost lokalne zajednice, osigurava i potiče očuvanje njihove kulturne, arhitektonske i tradicionalne vrijednosti kao i da osigurava dugoročnu ekonomsku održivost, pružajući svim dionicima društveno-ekonomske koristi. Održivi razvoj ruralnoga turizma podrazumijeva kontinuirani rast i razvoj bez negativnih posljedica na one čimbenike na kojima se i temelji, odnosno očuvani okoliš, zdrava klima, kulturna i tradicijska baština.⁴⁹

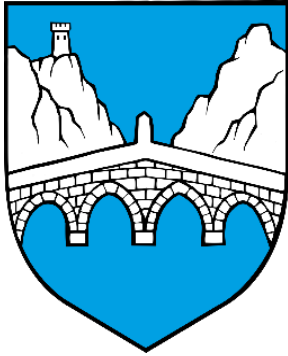
Na taj način se održivim razvojem turizma čuva lokalni identitet, kultura, tradicija i običaji, štiti okoliš, jača autohtona, tradicijska i ekološka proizvodnja, te se otvaraju nove mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja kao i kvalitetnijeg života, što će potaknuti ostanak, ali i povratak, posebice mladog stanovništva u ruralne prostore.⁵⁰

⁴⁸ Petrić, L.: Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, *Acta Turistica*, 18 (2), 138-170, 2006, str. 149. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2M5nbcG> [10.08.2019.].

⁴⁹ Smolčić Jurdana, D., Soldić Frleta, D. i Đedović, L.: Obilježja turizma u ruralnom prostoru, 4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu, *Zbornik radova*, 220-229, 2018, str. 225. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2z3i0S6> [10.08.2019.].

⁵⁰ *Ibid.* str. 227.

3. PROLOŽAC I DRUŠTVENO EKONOMSKE KARAKTERISTIKE

Slika 1: Grb Općine Proložac

Izvor: <http://prolozac.hr/> [11.08.2019.].

Proložac je općina u Splitsko-dalmatinskoj županiji, u sastavu Imotske krajine. Nalazi se na zapadnom dijelu Imotskog polja, prostirući se u smjeru sjeverozapad-jugoistok. Na sjeveru graniči s Bosnom i Hercegovinom, na jugu s općinom Podbablje, na zapadu s općinom Lokvići, te na istoku s gradom Imotskim.⁵¹ Proložac je prozvan po rasjeklina-kanjonu potoka Suvaja, što ga je prolomio, tj. proložio uvirući u polje.⁵² Prostor Općine obuhvaća 54,62 km², što čini 1,21% teritorija Splitsko-dalmatinske županije, te se sastoji od pet naselja: (1) Donji Proložac; (2) Gornji Proložac; (3) Postranje; (4) Ričice i (5) Šumet.⁵³

⁵¹ Vidi: Plan gospodarenja otpadom Općine Proložac za razdoblje od 2018. do 2023. (Nacrt) – Zeleni servis d.o.o., svibanj 2018, str. 6. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2KLCAMp> [11.08.2019.].

⁵² Gudelj, Lj.: Proložac Donji Izvješće o istraživanjima lokaliteta kod crkve Sv. Mihovila u Postranju, Starohrvatska prosvjeta, 3 (27), 129-146, 2000, str. 129. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T7doDF> [11.08.2019.].

⁵³ Vidi: Plan gospodarenja otpadom Općine Proložac za razdoblje od 2018. do 2023. (Nacrt) – Zeleni servis d.o.o., svibanj 2018, str. 6. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2KLCAMp> [11.08.2019.].

Tablica 3: Površina naselja Proložca (km²)

Naselje	Površina (km ²)
Donji Proložac	7,16
Gornji Proložac	11,42
Postranje	18,81
Ričice	15,07
Šumet	2,16
Ukupno	54,62

Izvor: Plan gospodarenja otpadom Općine Proložac za razdoblje od 2018. do 2023. (Nacrt) – Zeleni servis d.o.o., svibanj 2018, str. 6. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2KLCAMp> [11.08.2019.].

Slika 2: Orto-foto karta Proložca

Izvor: <http://www.arkod.hr/> [11.08.2019.].

3.1. Geografski uvjeti, klima i vegetacija

Reljef Prološca pokazuje dvije glavne različitosti: jedna je ravnica (polje) s nadmorskom visinom od 250 do 270 m, a druga je brdo koje se od polja penje prema sjeverozapadu (Studenci i Ričice) i sjeveru (Hercegovina), a nadmorska se visina kreće od 600 do 700 m. Nakon što se iz polja penje prema sjeveru na području Poda prelazi u visoravan, dok se Bušanje, zahvaljujući bujici Suvaji koja je prolomila veliko korito, velikom strminom spuštaju prema spomenutoj bujici. Cijelo brdsko područje isprepletено je docima i vrtačama s plodnom zemljom, a pred ulaz u Bušanje ispred zaseoka Mandića i Perića je malo polje. Pored toga treba spomenuti i postojeće vodno - gospodarske objekte i povremene tokove – bujice koji uvelike definiraju prirodne uvjete i predstavljaju važno polazište u razmatranju ovog prostora, a to su brana i akumulacija Ričica, vodotok Ričina na potezu od brane Ričica do Prološca, zatim bujica Suvaja od mosta u Prološcu do Prološkog jezera i vodotok Sija od Prološkog jezera nizvodno prema rijeci Vrljici. U skladu sa sastavom terena su i seizmičke prilike. Naime, cijelo područje bivše općine Imotski, pa tako i Općine Proložac pripadaju IX. Zoni MCS*, što znači da svi budući građevinski zahvati moraju uvažiti tu seizmičku osobitost. Tijekom zimskih mjeseci i početkom proljeća sva vrela iz Studenaca i Ričica povećavaju svoj kapacitet, te zajedno s kišnicom donose goleme količine vode koju ulijevaju u zapadni dio Imotskog polja povećavajući površinu Prološkog jezera. Jezero se razlije u Blato te poplavi 3 - 4 km² površine. Dubina Blata je 1 - 6 m izuzev Prološkog jezera kojem je dubina oko 35 m. Prološkom jezeru južni rub je potpuno nestao, stopio se s Blatom. Prološko Blato kao povremena i prirodna akumulacija kod visokog vodostaja prekriva dva krška jezera Provaliju i Krenicu. Kada Blato poplavi, brežuljak u Imotskom polju postaje otok na kojem su se 1493. godine franjevci krili od Turaka te se od tada otočić / brežuljak naziva Manastir. Prološko blato je zaštićeno temeljem Zakona o zaštiti prirode u kategoriji značajnog krajobraza. Izvorišni dio Vrljike, osobit je po nizu kraških vrela i jezera (Dva Oka). Značaj ove rijeke je neprocjenjiv za Imotsko polje jer ga ona obilno natapa. Vrljika je inače poznata po rijetkoj endemskoj vrsti mekousne pastrve. Imotsko polje, gotovo je u cijelosti obrađeno, zasađeno pretežno vinovom lozom. Kanjon Badnjevice spaja Ričice i Proložac i predstavlja jednu u nizu prirodnih zanimljivosti Imotske krajine o kojima se malo zna.⁵⁴

⁵⁴ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2Z60VpV> [11.08.2019.].

* MCS - Mercalli-Cancani-Siebergova ljestvica

Slika 3: Kanjon Badnjevice

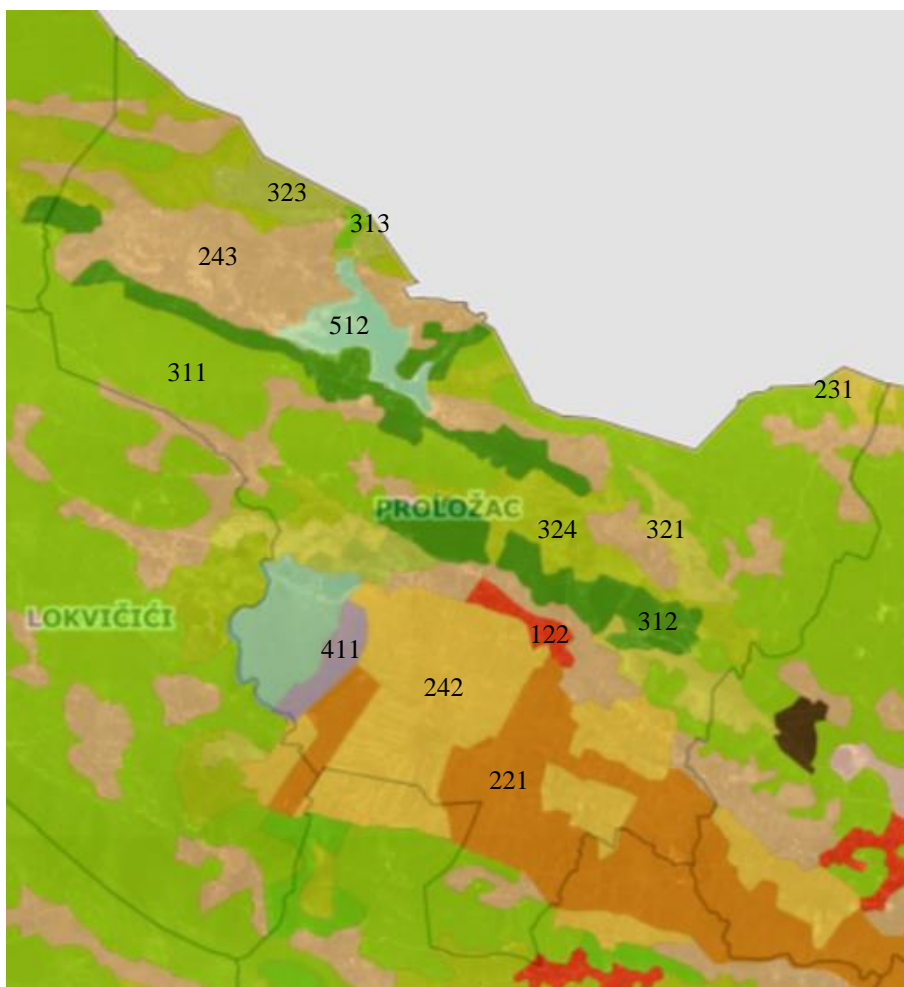
Izvor: <https://bit.ly/2MsznEA> [11.08.2019.].

Područje Imotske krajine karakterizira uglavnom izmijenjena mediteranska, a u gorju iznad 700 m submediteransko-planinska **klima**. Osnovne značajke izmijenjene mediteranske klime su: niže temperature nego u primorju, veće temperaturne amplitude, sredozemni padalinski režim sa suhim ljetima i izrazito vlažnom zimskom polovicom godine (jesen – zima), pojave prevladavajućih lokalnih vjetrova kao u primorju (bura, jugo), odnosno pojava periodičnih vjetrova u toku ljeta – zdolac danju te zgorac noću, kao pandan maestralu i burinu u primorju. Sredozemni utjecaji dolaze s jugoistoka dolinama Neretve, Trebižata i Tihaljine. Ponajviše uslijed blizine Jadranskog mora, varijacije u temperaturi zraka mnogo su manje nego na

kontinentu. Prosječne temperature na području Imotske krajine kreću se od 4 stupnja Celzijusa u siječnju, do 26 stupnjeva u srpnju. Srednja godišnja količina padalina iznosi 1.300 mm.⁵⁵

U **vegetaciji** Imotske krajine najčešće su zastupljeni hrast medunac, grab i jasen, ali i šume crnike. U višim predjelima prevladavaju crnogorične šume. Najviše ima čempresa, alepskog te dalmatinskog crnog bora. Od raslinja prevladava makija - zimzelena šikara, a ima i smilja.⁵⁶

Prema digitalnom atlasu okoliša i to Corine Land Cover metodologiji za referentnu godinu 2018., na području Proložca je zabilježen sljedeći pokrov zemljišta.

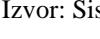
Slika 4: Karta zemljišnog pokrova Proložca prema Corine Land Cover metodologiji u 2018. godini

Izvor: <http://envi.azo.hr/?topic=3> [11.08.2019.].

⁵⁵ Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, 2018, Zagreb, str. 11. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [11.08.2019.].

⁵⁶ Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, 2018, Zagreb, str. 11. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [11.08.2019.].

Tablica 4: Legenda za zemljišni pokrov Prološca prema Corine Land Cover metodologiji u 2018. godini

Boja	Kod i opis
	122 - Nepovezana gradska područja
	221 - Vinogradi
	231 - Pašnjaci
	242 - Kompleks kultiviranih parcela
	243 - Pretežno poljodjelska zemljišta s većim područjima prirodne vegetacije
	311 - Bjelogorična šuma
	312 - Crnogorična šuma
	313 - Mješovita šuma
	321 - Prirodni travnjaci
	323 - Sklerofilna vegetacija
	324 - Prijelazno područje šume – zaraštanje, grmičasta šuma
	411 - Kopnene močvare
	512 - Vodene površine

Izvor: Sistematizacija autora prema: <http://envi.azo.hr/?topic=3> i <https://bit.ly/2MIEmH5> [11.08.2019.].

3.2. Prirodna i kulturna dobra

Cijelo područje Imotske krajine krasi relativno velik broj kulturno-povijesnih spomenika zaštićenih / evidentiranih u Registru kulturnih dobara RH. Osim toga na tom području se nalaze i brojna druga vrijedna kulturna dobra koja su, ili preventivno zaštićena, ili su u nekom drugom statusu zaštite. Tome valja pridodati i brojne arheološke lokalitete manje ili veće važnosti (gradine, gomile, stečke), kultivirani krajobraz (osobito suhozidi) i sl.⁵⁷ Popis kulturnih dobara na području Prološca, s naznakom naselja njihove lokacije dan je u donjoj tablici.

Tablica 5: Zaštićena i evidentirana kulturno-povijesna baština na području Prološca

Kulturna dobra upisana u Registar kulturnih dobara RH
Sakralne građevine
Crkva Sv. Mihovila (Donji Proložac)
Gospina crkva na Durmiševcu (Donji Proložac)
Ostaci Franjevačkog samostana na otočiću Manastrir (Donji Proložac)
Crkva Sv. Ivana Krstitelja (Ričice)
Svjetovne građevine
Most na Suvaji (Donji Proložac)

⁵⁷ Vidi: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, 2018, Zagreb, str. 16-17. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [11.08.2019.].

Stambeno – gospodarski sklop Perinuša (Donji Proložac)
Tvrđava Banjevice (Donji Proložac)
Gradina (Ričice)
Arheološka nalazišta
Češljarova glavica (Donji Proložac)
Kokića glavica (Donji Proložac)
Opačac (Donji Proložac)
Strinićeva glavica (Donji Proložac)
Arheološki lokalitet i groblje (Donji Proložac)
Ostala materijalna baština (Preventivno zaštićeno / Prostorno-planska zaštita)
Crkva sv. Marije na Opačcu (Donji Proložac)
Tolića mlinica (Donji Proložac)
Jaukova mlinica (Donji Proložac - Zdilari)
Rakin most (Šumet)
Kulturna dobra za koje se predlaže pokretanje postupka za upis u Registar kulturnih dobara RH
Ruralna cjelina Malenice Cera (Ričice)
Ruralna cjelina Kraljevići (Gornji Proložac)
Tolića mlinica (Donji Proložac)
Kulturno-povijesni krajolik Prološko Blato

Izvor: Sistematizacija autora prema: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, 2018, Zagreb, str. 16-22. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [11.08.2019.]. i Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Općine Proložac II (prijedlog plana za javnu raspravu) – Urbos d.o.o., veljača 2019, Split, str. 11. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2N3Pubo> [11.08.2019.].

Kako je na početku točke napomenuto, na području Općine se nalaze i druga kulturna dobra, a koja štiti lokalna zajednica. To su razne ruralne cjeline, krajolici, sakralne građevine, civilne građevine, elementi povijesne cjeline prostora te arheološki lokaliteti koji ako na drugačiji način nisu zaštićeni, su pod zaštitom odredbi i mjera iz Prostornog plana Prološca.⁵⁸ Naime, Općina obiluje arheološkim lokalitetima – mnogobrojnim prapovijesnim nekropolama, tragovima neolitika i pretpovijesnim gomilama, a koje svjedoče o ranom nastanjivanju ovog područja.

⁵⁸ Vidi: Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Općine Proložac II (prijedlog plana za javnu raspravu) – Urbos d.o.o., veljača 2019, Split, str. 51. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2N3Pubo> [11.08.2019.].

Mnogobrojni su i nalazi ilirskog i rimskog nakita, oružja i oruđa, novca, fibula itd.⁵⁹ Sudeći po njihovoj brojnosti, može se zaključiti kako je Proložac u rimsko doba bio veliko mjesto.⁶⁰

Slika 5: Kameni reljef s likom Dijane božice lova, koji potječe iz sredine 2. stoljeća

Izvor: <https://bit.ly/2Z60VpV> [11.08.2019.].

Što se pak tiče prirodnih dobara, Proložac posjeduje vodne atrakcije kao što su rijeka Vrljika, Prološko jezero, Akumulacija Ričice, te Tolića mlinica i Jaukova mlinica.⁶¹ **Vrljika** je krška rijeka, ponornica u svojem gornjem toku zaštićena kao ihtiološki rezervat. Jako bogata, lijepa i korisna za cijelu Imotsku krajinu, Vrljika izvire iz pet izvorišta smještenih na samoj granici Općine (Donji Proložac) i grada Imotskog (Glavina Donja). Svih pet izvora nalaze se u krugu od petsto - šesto metara, i to su: Vučja Draga, Dva oka, Utopišće, Jauk i najveći izvor Opačac. Četiri izvora daju vodu tijekom cijele godine u količinama ovisnim o dotocima i vremenu. Glavni izvor Opačac s kojega se vodom opskrbljuje 98% pučanstva Imotske krajine, negdje oko 30.000 ljudi, nikada nije presušio, osim jednom i to samo četiri sata, a nakon vrlo jakog potresa.⁶² Izvori Dva oka (ili Jezerine) smatraju se posebnim fenomenom jer voda izvire iz dva

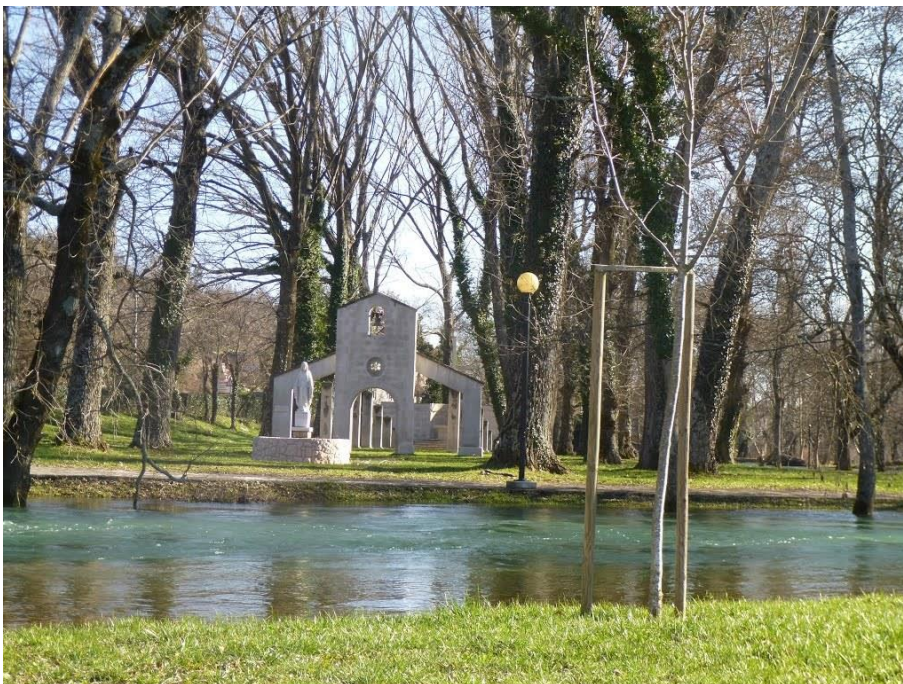
⁵⁹ Vidi: Udruga regionalnog razvoja Dalmacije: Identifikacija kulturnih i prirodnih resursa Imotske krajine, 2010, str. 31. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2zkSwzM> [11.08.2019.].

⁶⁰ Vidi: Internet raspoloživo na: <https://bit.ly/2Z60VpV> [11.08.2019.].

⁶¹ Vidi: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, 2018, Zagreb, str. 24. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [11.08.2019.].

⁶² Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/31FK3Du> [11.08.2019.].

potpuno okrugla vrela udaljena jedno od drugoga nepun metar. Uz izvore se vežu i razne priče i legende koje su ljude ispunjavale strahopoštovanjem prema ovoj rijeci, hraniteljici života Imotske krajine.⁶³ Zbog izolacije od drugih vodotoka u Vrljici se razvilo više endemičnih vrsta riba,⁶⁴ od kojih je najznačajnija mekousna pastrva, koja se na području rezervata već više godina uspješno umjetno mrijesti u svrhu obogaćivanja divlje populacije.⁶⁵ Osim nje, u tim vodama obitavaju i ugrožene endemske vrste Imotska gaovica te riječni rakovi.⁶⁶ Cijeli ekosustav rijeke iznimno je važan za bioraznolikost kraja i šire, ali i vrlo osjetljiv na vanjske utjecaje. Stoga je dio Vrljike, od izvora te obalni pojas do mosta na Perinuši na pola četvorna kilometra, 1971. godine proglašen Posebnim ihtiološkim rezervatom. Iako je po opsegu malen, rezervat se odlikuje visokom kvalitetom vode, a ihtiološki je vrlo zanimljiv u europskim razmjerima.⁶⁷ Uz rijeku se nalaze i kulturni dobra, tj. sakralne građevine: Gospina crkva na Durmiševcu, sa poznatim svetištem Zelenom katedralom, te Crkva Sv. Marije na arheološkom lokalitetu Opačac.⁶⁸

Slika 6: Rijeka Vrljika te vjerska građevina Zelena katedrala

Izvor: <https://bit.ly/2OUQ79F> [11.08.2019.].

⁶³ Vidi: Kolovrat. L. i Delić Peršen, M.: Imotske modre vode, TISKARA Franjo Kluz d.d. Omiš, 2013, str. 65. Raspoloživo na: <https://bit.ly/33D1kyH> [11.08.2019.].

⁶⁴ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2OSfXLp> [11.08.2019.].

⁶⁵ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2N5STpN> [11.08.2019.].

⁶⁶ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2OUQ79F> [11.08.2019.].

⁶⁷ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2OSfXLp> [11.08.2019.].

⁶⁸ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2Z7RDci> [11.08.2019.].

Značajno prirodno bogatstvo Općine, te zaštićeni krajobraz je **Prološko blato**, močvarna regija Imotskog polja koje se prostire na površini od 10,24 km². To je prostrano poplavno područje u zapadnom dijelu Imotskog polja, koje je dio godine pod vodom, a samo je mali dio tog područja pod vodom cijele godine (Prološko jezero).⁶⁹ Zimi i u rano proljeće vode podzemlja plave cijelo područje, osim jednog brežuljka s ostacima franjevačkog samostana.⁷⁰ Za takvih poplava brežuljak Manastir u Imotskom polju postaje otok na kojemu su se od 1493. godine franjevci skrivali od Turaka, a otuda mu i ime. Prema narodnim pričama, želeći se zaštititi od čestih i brutalnih upada Turaka, fratri su zatrpavali ponore životinjskim kožama kako bi se voda oko otočića što dulje zadržala. Vjeruje se da je to razlogom kasnijim čestim poplavama istočnog dijela Imotskog polja.⁷¹ Tijekom ljeta voda se povlači i ostaje osam jezeraca – četiri u kršu i četiri u polju. Nisu tako duboka, ali također su promjenjive površine i dubine. Najveće je Prološko jezero,⁷² koje se također ljeti povuče pod visoke stijene te ostavi nasred polja jezero Krenicu. Iako jedan dio godine čine jednu cjelinu, ljeti se ova dva jezera odvoje jedno od drugoga, pa čak ni podzemnim putovima nemaju ništa zajedničko jer im vode različito osciliraju. Ujesen kad padnu kiše vode se ponovno spoje i pretvore u Prološko blato.⁷³ U krajobraznom smislu područje je do sada sačuvano, a zaštićeno je 1971. godine.⁷⁴ O tome koliko je važan ovaj spoj krša i vode govori činjenica da je zabilježeno 6 vrsta vodozemaca, 11 vrsta gmazova, 127 vrsta ptica iz cijeloga Imotskog polja. Nekad su poplave i voda trajali mnogo dulje, no izgradnjom brane Bajer voda otječe u Vrljiku kroz jarugu Siju, pa je dobivena zemlja za plodna polja i vinograde.⁷⁵

⁶⁹ Vidi: Kolovrat, L. i Delić Peršen, M.: Imotske modre vode, TISKARA Franjo Kluz d.d. Omiš, 2013, str. 93. Raspoloživo na: <https://bit.ly/33D1kyH> [11.08.2019.].

⁷⁰ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/303Piw5> [11.08.2019.].

⁷¹ Vidi: Kolovrat, L. i Delić Peršen, M.: Imotske modre vode, TISKARA Franjo Kluz d.d. Omiš, 2013, str. 93. Raspoloživo na: <https://bit.ly/33D1kyH> [11.08.2019.].

⁷² Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/303Piw5> [11.08.2019.].

⁷³ Vidi: Dragun, V. i Ujević, B.: Legende imotskog krša, Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb, 2014, str. 28. Raspoloživo na: <https://bit.ly/305OKpD> [11.08.2019.].

⁷⁴ Kolovrat, L. i Delić Peršen, M.: Imotske modre vode, TISKARA Franjo Kluz d.d. Omiš, 2013, str. 93. Raspoloživo na: <https://bit.ly/33D1kyH> [11.08.2019.].

⁷⁵ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/303Piw5> [11.08.2019.].

Slika 7: Prološko jezero za niska vodostaja

Izvor: <https://bit.ly/2H6WRL1> [11.08.2019.].

Slika 8: Prološko jezero za visoka vodostaja

Izvor: <https://bit.ly/2H6WRL1> [11.08.2019.].

3.3. Demografska obilježja

Prema zadnjem popisu stanovništva DZS iz 2011. godine, na razini cijele Općine bilo je 3.802 stanovnika, od čega je 2.374 radno sposobno (15 – 64 godine).⁷⁶ Broj stanovnika Općine, bilježi konstantan pad. Prema zadnjem popisu iz 2011. godine bilo je čak 2.695 stanovnika manje u odnosu na 1971. godinu kada je statistički zabilježen najveći broj žitelja. Što znači da se populacija na razini cijele Općine smanjila za čak 41,48% u razdoblju od 40 godina. Trend pada po desetogodišnjim periodima vidljiv je iz sljedeće tablice.

Tablica 6: Broj stanovnika Prološca prema popisima od 1971. do 2011. godine

1971	1981	1991	2001	2011
6.497	5.642	4.801	4.510	3.802

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://www.dzs.hr/> [11.08.2019.].

Najveće smanjenje je zabilježeno je upravo između zadnja dva popisa iz 2001. i 2011. godine kada je zabilježen postotni pad od 15,70%, odnosno 708 stanovnika manje.

Na razini naselja vidljivo je kako je 2001. godine u odnosu na 1991. godinu došlo do određenog porasta u naseljima Donji Proložac, Postranje i Šumet. Međutim, prema posljednjim podacima iz 2011. sva naselja Općine bilježe pad, uz iznimku Šumeta koji je i prema tom popisu osjetio porast.

Tablica 7: Broj stanovnika naselja Prološca prema popisima od 1991. do 2011. godine

Godina	Naselje					Ukupno
	Donji Proložac	Gornji Proložac	Postranje	Ričice	Šumet	
1991	1.630	553	1.577	734	307	4.801
2001	1.680	381	1.589	547	313	4.510
2011	1.511	346	1.390	231	324	3.802

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://www.dzs.hr/> [11.08.2019.].

⁷⁶ Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2OTRZzn> [11.08.2019.].

Nadalje, prema posljednjem popisu, u Prološcu je registrirano 1.137 privatnih kućanstava, s prosječnim brojem osoba u kućanstvu od 3,34. S pozitivne strane, taj prosjek Prološca je veći nego onaj na razini Splitsko-dalmatinske županije gdje je prosječan broj osoba u kućanstvu 2,92.⁷⁷ Također, starosna struktura Općine je nepovoljna ali i dalje bolja od županijskog prosjeka. Naime, indeks starenja Prološca iznosi 74,4 dok je županijski čak 102,3.⁷⁸ Indeks starenja jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u odnosu na broj osoba starih 0 – 19 godina. Indeks veći od 40% kazuje da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja.⁷⁹ Isto tako, koeficijent starosti na nivou Prološca je 21,5 dok županijski iznosi 23,1.⁸⁰ Koeficijent starosti jest postotni udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu. Osnovni je pokazatelj razine starenja, a kad prijeđe vrijednost 12%, smatra se da je stanovništvo određenog područja zašlo u proces starenja.⁸¹

Što se pak tiče stanovništva prema ekonomskim obilježjima, a koji su prikupljeni za osobe stare 15 i više godina, utvrđeno je kako od 3.011 obuhvaćenih osoba, njih 738 bilo zaposleno. Nezaposlenih osoba koje su tražile prvo ili ponovno zaposlenje je bilo 490, a broj ekonomski neaktivnih stanovnika je bio 1.781. Među ekonomski neaktivnim osobama, bilo je više umirovljenika, njih 896, nego učenika i studenata, kojih je bilo 374.⁸² Nadalje, u okviru obrazovne strukture, od 3.011 obuhvaćenih osoba, njih 129 je bilo bez škole, osnovnoškolskog obrazovanja je bilo njih čak 642, srednjoškolskog njih 1.517, a visokoškolsko obrazovanje steklo je 247 osoba.⁸³ Od sveukupnog broja stanovnika, čak 269 osoba je kao svoj glavni izvor sredstava za život navelo socijalne nakade,⁸⁴ a što je znatno povećanje u odnosu na 2001. godinu, kada je taj broj iznosio 125 stanovnika.⁸⁵

⁷⁷ Vidi: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: 1583 - Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Kućanstva i obitelji, Zagreb, 2016, str. 104. Raspoloživo na: <https://www.dzs.hr/> [11.08.2019.].

⁷⁸ Vidi: Ibid, str. 75. i 77.

⁷⁹ Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske: 1583 - Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Kućanstva i obitelji, Zagreb, 2016, str. 9. Raspoloživo na: <https://www.dzs.hr/> [11.08.2019.].

⁸⁰ Vidi: Ibid, str. 75. i 77.

⁸¹ Ibid. str. 9.

⁸² Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2YHgOmF> [11.08.2019.].

⁸³ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2KGBJMJ> [11.08.2019.].

⁸⁴ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2Z1StDt> [11.08.2019.].

⁸⁵ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/3061RHp> [11.08.2019.].

3.4. Gospodarstvo

Gospodarstvo je sve do sedamdesetih godina bilo uglavnom ograničeno na poljodjelstvo i stočarstvo. Od žitarica se najviše uzgaja pšenica, kukuruz i povrtlarske kulture, a sve do šezdesetih godina ovoga stoljeća sadio se i duhan. Ono po čemu je Proložac poznat je vinogradarstvo s autohtonom sortom Kujundžušom, a uzgajaju se i različite voćke (trešnja, višnja, jabuka, šljiva, kruška). Uz poljodjelstvo bilo je dobro zastupljeno i stočarstvo (goveda, konji, ovce i koze) koje je danas svedeno na minimum. Vode u Prološcu omogućuju i ribolov. U Vrljici se lovi veoma ukusna pastrva i raci, a u Prološkom jezeru i Blatu šaran i sitnija riba (masnica, plotica, gaovica). U Prološcu ima i više vrsta obrta. Nekoć su bili poznati prološki građevinari, a bilo je i kovača, stolara, mesara i ugostitelja. Danas je dosta autoprijevoznika, vlasnika raznih strojeva, trgovaca, a sve je više manjih privatnih poduzeća (13) i obrtničkih radionica (oko 50).⁸⁶

Općina Proložac u gospodarskom smislu suočava se danas sa tipičnim tranzicijskim problemima poput ostalih dijelova Hrvatske, a koji podrazumijevaju osjetno usporavanje ekonomskih aktivnosti. Usto, stanje gospodarstva valja ocijeniti uvažavajući i neke specifične okolnosti u kojima se Općina nalazi. To se prije svega odnosi na tradicionalnu gospodarsku nerazvijenost ovoga kraja uz vrlo slabo diversificiranu gospodarsku strukturu.⁸⁷

Ipak pri analizi gospodarskih kretanja općine Proložac u vremenskom rasponu, vidljivo je da su ostvareni određeni pozitivni pomaci. Prema podacima Digitalne komore*, a temeljem predaje godišnjih financijskih izvještaja za 2018., na području Općine je u toj godini bilo ukupno 43 aktivna poslovna subjekta. Od tog broja, 35 je mikro, a 8 malih poduzeća. Također, po pravnom obliku, 29 je društava s ograničenom odgovornošću (d.o.o.), 12 je registrirano kao jednostavno društvo s ograničenom odgovornošću (j.d.o.o.), jedan poslovni subjekt je dioničko društvo (d.d.), te je i jedna ustanova. Od prve godine za koju su dostupni podaci, a to je 2014., pa do 2018. broj aktivnih poslovnih subjekata u Općini se povećao za skoro 40% (39,53%). Dakle, 2014. godine evidentirano je svega 26 aktivnih poslovnih subjekata. Taj se broj povećavao svake naredne godine, te je tako u 2018. porastao na ukupno 43 aktivna poslovna subjekta.⁸⁸

⁸⁶ Studija izvodljivosti i Plan razvoja širokopojasne infrastrukture u područjima Gradova Vrgorac i Imotski te Općina Cista Provo, Lokvičići, Lovreć, Podbablje, Proložac, Runovići, Zagvozd i Zmijavci (Nacrt) - Kabel optika d.o.o., rujna 2018, str. 95. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2k5UO1L> [12.08.2019.].

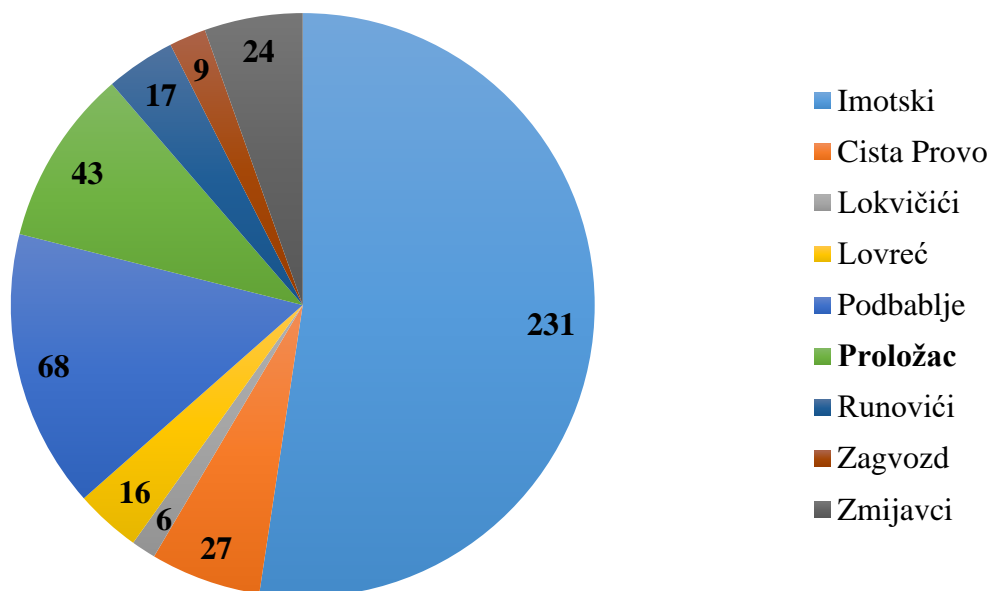
⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ Internet, raspoloživo na: <https://digitalnakomora.hr/hr/> [12.08.2019.].

* Digitalna komora je o informacijsko-komunikacijska platforma za e-usluge namijenjena članicama Hrvatske gospodarske komore (HGK), javnoj upravi i građanima. Vidi: <https://bit.ly/30xfLm1> [12.08.2019.].

Pored toga, gledajući situaciju na razini cijele Imotske krajine, Proložac je među prve tri upravne jedinice po brojnosti aktivnih subjekata u 2018. godini.

Slika 9: Broj aktivnih poslovnih subjekata u Imotskoj krajini u 2018. godini

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://digitalnakomora.hr/hr/> [12.08.2019.].

Nadalje, ta 43 poduzeća sa sjedištem u Prološcu, zapošljavaju ukupno 291 osobu, a od čega čak 121 opada na radnike u prerađivačkoj industriji. Potpuni pregled strukture poduzeća u Prološcu, u odnosu na njihovu registriranu temeljnu djelatnost te broj radnika dan je u tablici koja slijedi.

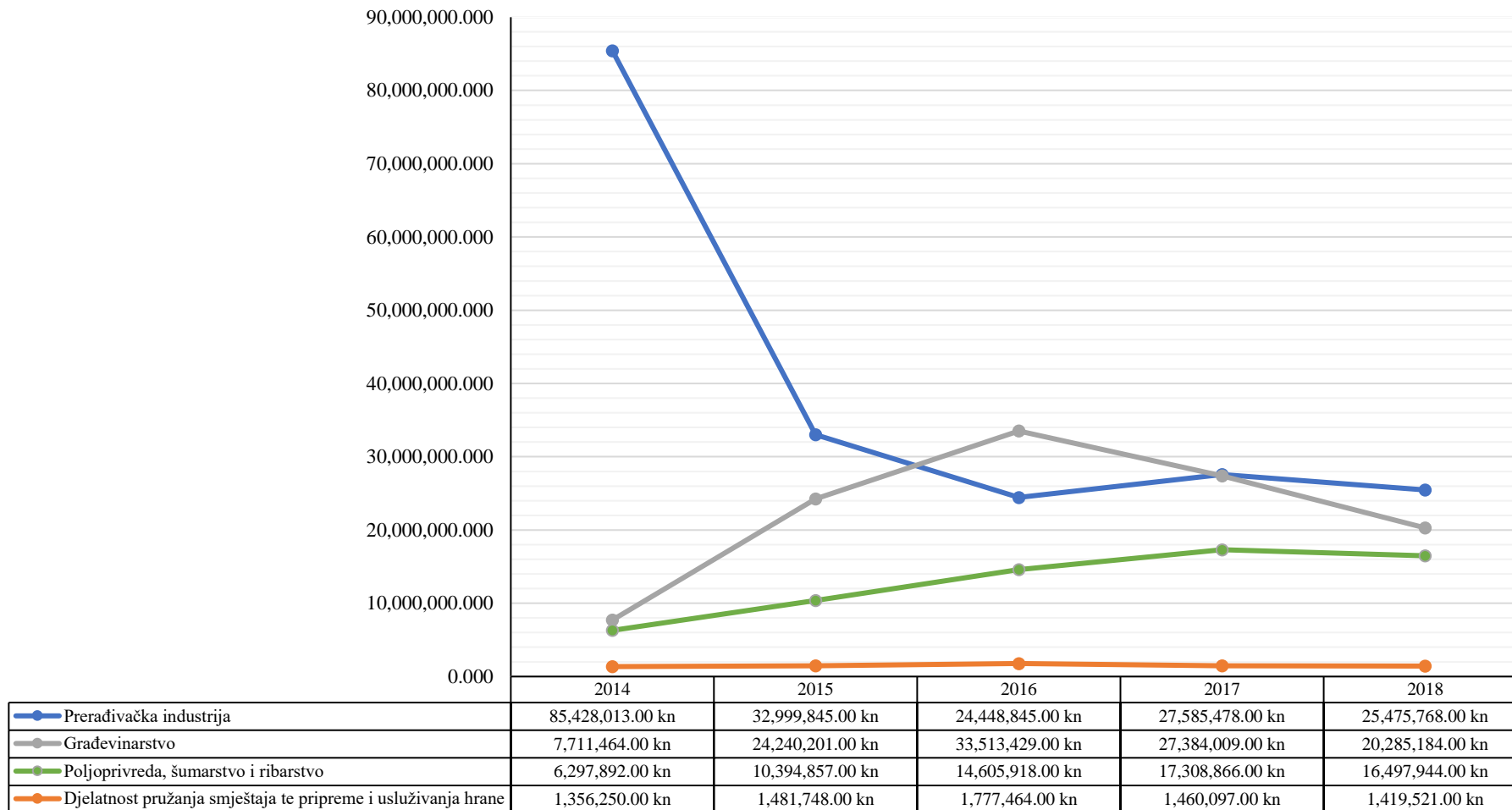
Tablica 8: Struktura poduzeća u Prološcu po djelatnostima i broju zaposlenih u 2018. godini

NKD	Djelatnost	Broj poduzeća	Broj zaposlenih	Udio u uk. br. zap. (%)
A	Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	3	22	7,56
B	Rudarstvo i vađenje	0	0	0,00
C	Prerađivačka industrija	10	121	41,58

D	Opskrba električnom energijom, plinom, parom i klimatizacija	2	1	0,34
E	Opskrba vodom, uklanjanje otpadnih voda, gospodarenje otpadom te djelatnost sanacije okoliša	0	0	0,00
F	Građevinarstvo	8	78	26,80
G	Trgovina na veliko i malo, popravak motornih vozila i motocikala	5	36	12,37
H	Prijevoz i skladištenje	2	5	1,72
I	Djelatnost pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane	3	9	3,09
J	Informacije i komunikacije	2	4	1,37
K	Financijske djelatnosti i djelatnosti osiguranja	0	0	0,00
L	Poslovanje nekretninama	0	0	0,00
M	Stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti	5	12	4,12
N	Administrativne i pomoćne uslužne djelatnosti	1	1	0,34
O	Javna uprava i obrana, obvezno socijalno osiguranje	0	0	0,00
P	Obrazovanje	0	0	0,00
Q	Djelatnosti zdravstvene zaštite i socijalne skrbi	0	0	0,00
R	Umjetnost, zabava i rekreacija	1	2	0,69
S	Ostale uslužne djelatnosti	0	0	0,00
T	Djelatnosti kućanstava kao poslodavca, djelatnosti kućanstva koja proizvode različitu robu i obavljaju različite usluge za vlastite potrebe	0	0	0,00
U	Djelatnost izvanteritorijalnih organizacija i tijela	0	0	0,00
?	Subjekti bez djelatnosti	1	0	0,00
Ukupno		43	291	100,00

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://digitalnakomora.hr/hr/> [12.08.2019.].

Iz gornje tablice uočljivo je kako je „glavna“ gospodarska djelatnost u Općini, sudeći po broju poslovnih subjekata te zaposlenih osoba, već spomenuta prerađivačka industrija, a nakon toga građevinarstvo. U nastavku rada će se sagledati i kretanje jednog financijskog pokazatelja – ukupnih prihoda, i to za gornje dvije „glavne“ djelatnosti Općine, kao i za one vezane uz temu rada a to su poljoprivreda i turizam.

Slika 10: Grafikon ukupnih prihoda od 2014. do 2018. godine za odabrane djelatnosti u Proložcu

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://digitalnakomora.hr/hr/> [12.08.2019.].

Primjetljivo je da ni kod jednog sektora djelatnosti ne postoji kontinuirani silazni ni uzlazni trend u ostvarenim prihodima. Međutim, ako se sagledaju krajnje godine, jasno je kako su prihodi svih djelatnosti, osim prerađivačke industrije porasli. Dakle, u 2018. godini u odnosu na 2014., ukupni prihodi prerađivačke industrije Proložca su pali za 70,18%. U građevinarstvu je vidljiv je izniman porast i to od čak 163,05%, kao i u sektoru poljoprivrede, šumarstva i ribarstva, gdje iznosi 161,96%. Skromniji rast ostvaren je i u djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane, i to od 4,67%.

Nadalje, i Financijska agencija (Fina) izvor je podataka o gospodarskim kretanjama u Prološcu. Podaci iz Fine, prikupljeni za parametre; broj poduzetnika, broj zaposlenih, ukupni prihodi i ostvarena neto dobit / gubitak, za period od 2014. do 2018. godine su sljedeći.

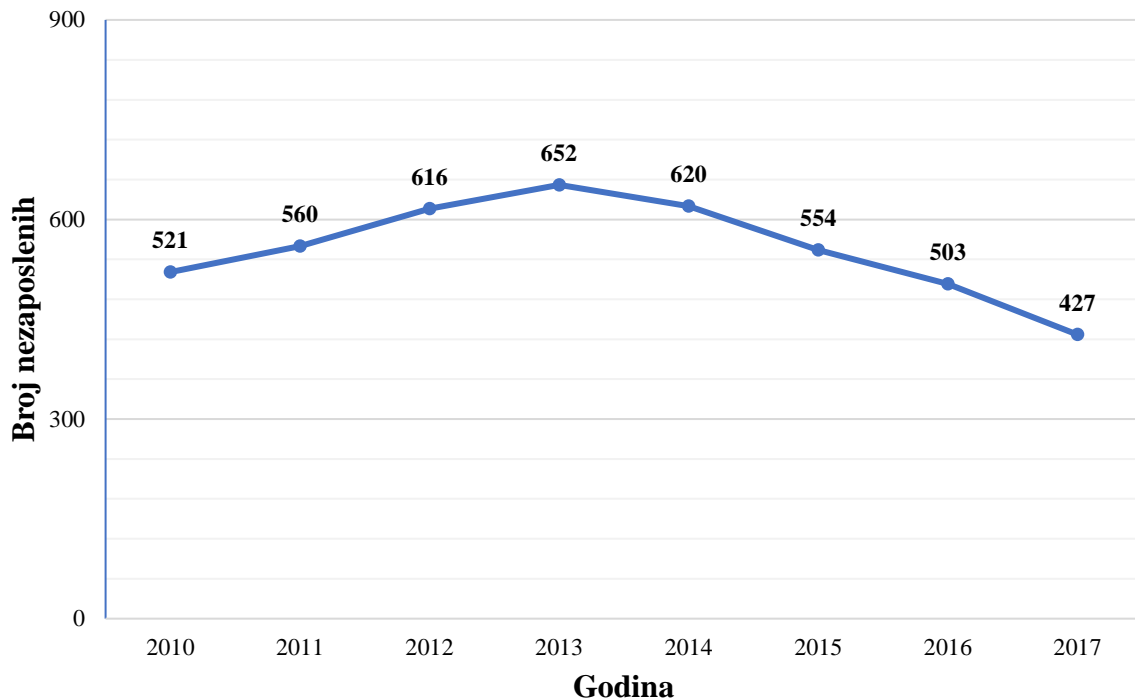
Tablica 9: Osnovni gospodarski podaci za Proložac od 2014. do 2018. godine

Parametar	Godina				
	2014	2015	2016	2017	2018
Broj poduzetnika	38	40	39	40	49
Broj zaposlenih	208	227	262	294	286
Ukupni prihodi	172.914.042	82.098.089	78.474.507	92.620.695	87.400.427
Neto dobit / gubitak	62.798.241	-5.820.633	-3.559.750	4.560.742	6.387.043

Izvor: Fina

Gornja tablica ocrta pozitivne kretnje u pogledu broja poduzetnika te rasta zaposlenosti. U periodu od četiri godine, broj registriranih poduzetnika se povećao za njih 11, a zaposlenost je narasla za 77 osoba. S druge strane, vidljivo je kako je u vidu ukupnih prihoda te ostvarene neto dobiti, 2014. godina za Proložac bila daleko najplodonosnija, a nakon čega je uslijedio veliki pad prihoda, pa čak i gubitak. Međutim, od 2017. godine ponovno dolazi do pozitivnog poslovanja, odnosno ostvarenja neto dobiti.

Naposljetku, valja se posebno osvrnuti i na kretanje broja nezaposlenih u Općini.

Slika 11: Kretanje broja nezaposlenih u Proložcu od 2010. do 2017.

Izvor: Sistematizacija autora prema Izvješćima o stanju u gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije. Raspoloživo na: <https://www.dalmacija.hr/> [12.08.2019.].

Evidentno je da u periodu od 2010. do 2013. godine broj nezaposlenih raste, a nakon čega se počinje smanjivati. Odnosno, s prelaskom u 2014. godinu pa nadalje, do 2017. broj nezaposlenih se kontinuirano smanjuje. Iako je ovakav trend pozitivan, treba uzeti u obzir i prezentirana negativna demografska kretanja s kojima se Općina suočava već duži niz godina. Naime, starenje populacije tj. smanjenje broja radno sposobnih te iseljavanje upravo tog kontingenta stanovništva svakako imaju utjecaja na rezultat ovog pokazatelja.

4. SINERGIJA RAZVOJA KROZ ZAJEDNIČKO ISKORIŠTAVANJE POTENCIJALA POLJOPRIVREDE I TURIZMA U PROLOŠĆU

Poljoprivreda je tradicionalno jedna od ključnih gospodarskih grana Imotske krajine. Plodno tlo i brojni izvori vode u Imotskom polju pogoduju poljodjelstvu, dok je na krškim područjima uglavnom zastupljeno stočarstvo i to ponajprije uzgoj koza i ovaca.⁸⁹ Glavni oslonac poljodjelske proizvodnje su tradicionalno proizvodnja žitarica te vinogradarstvo. U novijoj povijesti, dakle otprilike 10tak godina unatrag, sade se novi nasadi vinove loze te se sve češće eksperimentira sa novim sortama, ali i kulturama koje nisu autohtone na području Imotske krajine, kao što je primjerice lavanda.⁹⁰ Međutim, usprkos tomu, poljoprivreda sama dugoročno ne može generirati dovoljno gospodarskih napredaka za kontinuirani razvoj općina Imotske krajine. Održivi plan razvoja mora uključivati i druge segmente djelatnosti, a radi čega je jedna od temeljnih potreba ruralnih prostora istraživanje mogućnosti diversifikacije lokalne ekonomije.

Razvoj alternativnih oblika turizma koji se zbivaju na ruralnim prostorima te stoga nose zajednički naziv ruralni turizam, nameće se kao jedna veoma perspektivna mogućnost. Štoviše, mnogi oblici ruralnog turizma komplementarni su s poljoprivredom, u kom slučaju govorimo o njihovoj međusobnoj kompatibilnosti te sinergijskom učinku. Naime, turisti naklonjeni odmoru u ruralnim sredinama, su oni koji teže doživjeti autohtonu kulturu kraja. Što znači da je jedan od motiva svakako i konzumacija lokalnih proizvoda. Susret s tradicionalnom gastronomijom baziranoj na domaćem uzgoju i lokalnim sortama očekivani je element turističke ponude takvih krajeva. Što u suštini znači međuovisnost poljoprivrede i ruralnog turizma. Kao što poljoprivreda čini sastavni element ponude ruralnog turizma, tako i turizam predstavlja element u organizaciji proizvodnje, prerade i plasmana poljoprivrednih proizvoda. Takva međusobna povezanost i sinergija djelovanja, onda dakako podrazumijeva i zajedničko planiranje njihova razvoja.

U nadredim dijelovima ovog poglavlja zasebno će se obraditi sektor poljoprivrede i ruralnog turizma. U okviru tematskih cjelina, tj. potpoglavlja prezentirat će se objektivna situacija tih dvaju segmenta gospodarstva u Općini. Nakon provedene analize temeljene na raspoloživim

⁸⁹ Vidi: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, 2018, Zagreb, str. 13. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [13.09.2019.].

⁹⁰ Vidi: Program ukupnog razvoja - Analiza situacije za Grad Imotski Općine Runovići, Podbablje, Zmijavci i Lokvičići – MICRO Projekt d.o.o., 2008, str. 22. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2kxWzoB> [13.09.2019.].

informacijama, te kao nastavak na elaboraciju stanja, sagledat će se oni elementi poljoprivrede i ruralnog turizma s izglednim razvojnim potencijalima. Riječ je dakle o onim dijelovima poljoprivredne djelatnosti te turističke aktivnosti koji bi se mogli i trebali valorizirati na području Prološca.

4.1. Poljoprivreda

4.1.1. Situacija

Pri analizi stanja kao primarni izvor informacija korišten je popis poljoprivrede 2003. godine, proveden od strane DZS. Taj popis za sada predstavlja prvi i jedini cjeloviti samostalni popis poljoprivrede u RH, te čija je metodologija istraživanja u potpunosti usklađena sa zahtjevima EU.⁹¹ Podaci sadržani u ovom popisu obuhvatniji su i precizniji od bilo kojeg drugog sličnog istraživanja, a radi čega su, usprkos svojoj „starosti“ nezamjenjivi dio ovog rada.

⁹¹ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2kJsms> [13.09.2019.].

Tablica 10: Poljoprivredna kućanstva, ukupno raspoloživa, ukupno korištena, i ostala zemljišta te broj korištenoga poljoprivrednog zemljišta Imotske krajine u 2003. godini

Grad / Općina	Ukupna površina (ha)		Broj kućanstava		Ukupno raspoloživa površina zemljišta (ha) (uk. korišteno + ostalo)		Ukupno korišteno zemljište (ha)		Ostalo zemljište (ha)
Imotski	7.325	4.*	1.373	1.	821,46	4.	387,09	3.	434,37
Čista Provo	9.800	3.	621	4.	319,68	8.	150,13	7.	169,55
Lokvičići	3.111	8.	262	9.	273,16	9.	68,83	9.	204,33
Lovreć	10.525	2.	593	5.	1.029,85	1.	323,31	5.	706,54
Podbablje	4.176	7.	1.139	2.	1.029,81	2.	569,14	1.	460,67
Proložac	5.462	6.	998	3.	823,34	3.	393,09	2.	430,25
Runovići	5.942	5.	568	6.	643,73	5.	347,95	4.	295,78
Zagvozd	12.409	1.	514	7.	384,28	6.	109,32	8.	274,96
Zmijavci	1.382	9.	456	8.	320,86	7.	199,4	6.	121,46
* Redni broj općine s obzirom na odabrano obilježje (krećući se od one s najvećom vrijednosti)									

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://www.dzs.hr/> [14.09.2019.].

Tablica 11: Površina korištenoga poljoprivrednog po skupinama i ostalog zemljišta po kategorijama Imotske krajine u 2003. godini

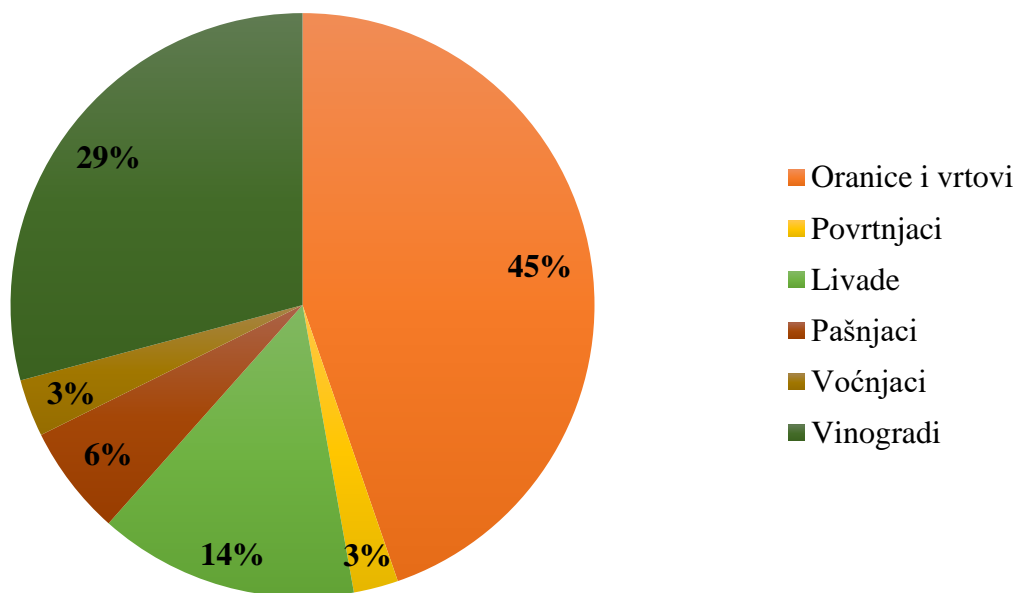
Grad / Općina	Korišteno poljoprivredno zemljište (ha)											Ostalo zemljište (ha)				
	Oranice i vrtovi		Povrtnjaci (na okućnici, korišteni za vlastite potrebe)		Livade		Pašnjaci		Voćnjaci		Vinogradi		Neobrađeno poljoprivredno zemljište		Šumsko zemljište	
Imotski	130,06	4.*	9,48	4.	79,16	4.	15,40	7.	12,59	1.	140,39	2.	178,45	3.	207,15	4.
Cista Provo	37,04	7.	7,56	5.	38,84	6.	38,44	3.	8,68	4.	19,57	7.	52,43	9.	100,24	6.
Lokvičići	29,61	9.	6,32	7.	11,99	8.	2,31	9.	1,35	9.	17,25	8.	93,37	7.	99,24	7.
Lovreć	47,71	6.	7,09	6.	182,48	1.	65,08	1.	6,08	5.	14,84	9.	288,92	1.	332,70	1.
Podbablje	213,53	1.	16,99	1.	86,34	2.	50,73	2.	8,93	3.	192,62	1.	174,30	4.	233,10	2.
Proložac	175,71	2.	9,72	3.	56,52	5.	23,98	4.	12,50	2.	114,57	3.	181,11	2.	221,31	3.
Runovići	146,93	3.	4,69	9.	85,62	3.	19,63	6.	4,40	7.	86,68	5.	150,08	5.	129,27	5.
Zagvozd	32,55	8.	13,47	2.	16,65	7.	23,29	5.	3,41	8.	19,95	6.	115,78	6.	92,95	8.
Zmijavci	81,84	5.	4,99	8.	6,86	9.	9,10	8.	4,54	6.	92,07	4.	64,01	8.	41,10	9.
* Redni broj općine s obzirom na odabrano obilježje (krećući se od one s najvećom vrijednosti)																

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://www.dzs.hr/> [14.09.2019.].

Analizom podataka iz tablice 10, vidljivo je kako je Proložac površinski među manjim općinama, s obzirom da se nalazi na šestom od devet mjesta. Međutim, po brojnosti poljoprivrednih kućanstava je među prve tri općine. Također, na trećem je mjestu i u smislu ukupno raspoložive površine zemljišta, a po površini korištenog zemljišta na drugom mjestu. Iz iste tablice može se zaključiti kako je općina Podbablje u 2003. godini imala najbolje vrijednosti. Naime, iako je površinski među tri najmanje općine, ima najveću površinu korištenog zemljišta. Također, po brojnosti poljoprivrednih kućanstava je pri vrhu, i to iza Imotskog. Nadalje, i po ukupno raspoloživoj površini je samom vrhu, odmah uz općinu Lovreć.

Donji graf prezentira udio kategorija korištenog poljoprivrednog zemljišta kao i ostalog zemljišta u koje spada neobrađivano poljoprivredno zemljište te šumsko zemljište. Iz tog prikaza može se vidjeti kako u strukturi korištenog poljoprivrednog zemljišta Općine u 2003. godini dominiraju oranice i vrtovi a potom vinogradi. Čak 45% korištene površine opada na oranice i vrtove, te 29% na vinograde. Nakon spomenutog, 14% čine livadne površine, dok manje udjele imaju pašnjaci, voćnjaci te povrtnjaci (korišteni za vlastite potrebe).

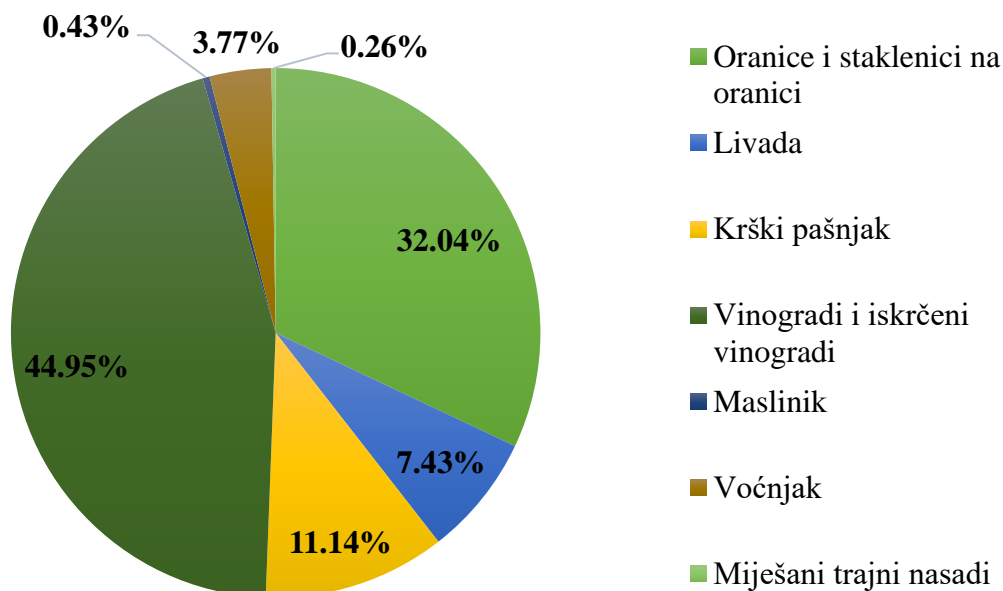
Slika 12: Struktura korištenog poljoprivrednog zemljišta u Prološcu u 2003. godini

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://www.dzs.hr/> [14.09.2019.].

Prema novim podacima iz 2018. godine, temeljenima na ARKOD⁹² bazi podataka, primjetno je kako sada vinogradske površine zauzimaju najveći udio s 44,95%, a nakon čega slijede oranice s 32,04%. Značajan je i udio krških pašnjaka s 11,14%, a potom i livada s 7,43%, dok mali dio korištene površine zauzimaju voćnjaci, maslinici te miješani trajni nasadi.

Slika 13: Struktura korištenog poljoprivrednog zemljišta u Prološću u 2018. godini

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://agronet.apprrr.hr/> [14.09.2019.].

⁹² ARKOD je nacionalni sustav identifikacije zemljišnih parcela, odnosno evidencija uporabe poljoprivrednog zemljišta u Republici Hrvatskoj. Izvor: <http://www.arkod.hr/> [14.09.2019.].

4.1.2. Potencijali razvoja

Obzirom na karakteristike prostora, dakle prethodno prezentirane tablice kao i prikaz zemljišnog pokrova iz 2018. godine (Slika 4) vidljivo je da Općina posjeduje značajne površine obradivog poljoprivrednog zemljišta. U smislu geografskih karakteristika, vegetacije i klime Proložac svakako posjeduje potencijale za razvoj poljoprivrednog sektora. Međutim prirodni potencijali su takoreći „jedna strana medalje“, budući da je razvoj teško zamisliti bez adekvatne radne snage, materijalnih i financijskih sredstava. U tom pogledu, nužno je strateški odgovoriti na ključne izazove Općine a koji se uvelike odnose na stvaranje preduvjeta za zadržavanje populacije te poticanje njihova uključenja u gospodarstvo Prološca.

Kao prvi korak u procesu suočavanja sa spomenutim te drugim izazovima Općine, nameće se izrada obuhvatnog strateškog usmjerenja, dakle plana razvoja općine Proložac. Novi plan razvoja Prološca i dalje nije donesen, za razliku od nekih susjednih općina Imotske krajine, čije su strategije formirane već prije par godina. Naime, donošenje strateškog dokumenta je nužan preduvjet za kvalitetno iskorištavanje potpora unutar „Programa ruralnog razvoja 2014. - 2020.“ „Europska komisija inzistira na definiranju operativnih strategija razvoja i održivog financiranja njihove provedbe na regionalnom i nacionalnom nivou svih država članica, pa tako i RH. Nastavno, jedinice lokalne samouprave (JLS), kao najmanje administrativne cjeline, također moraju definirati razvojne politike i izraditi vlastite strategije razvoja, usklađene s dokumentima više razine. Takvi su dokumenti preduvjet za korištenje predviđenih financijskih sredstava Europske komisije, a slabije razvijenim općinama iz I. i II. skupine prilika da putem istih financiraju razvojne projekte.“⁹³

Budući da Općina kako je rečeno nema sveobuhvatan programski dokument sukladan s dokumentima više razine, tako ni nema konkretan skup projekata koji bi se kvalificirali za iskorištavanje sredstava u okviru mjera „Programa ruralnog razvoja 2014. - 2020.“ Ono što za sada Općini stoji na raspolaganju kao način poticanja sektora poljoprivrede jest mogućnost poljoprivrednika na ostvarivanje prava na izravne potpore. Vezano uz to, te prema podacima Agroneta, jedinstveni zahtjev za potporu u 2019. godini, u Prološcu su zatražila te ostvarila 223 poljoprivredna gospodarstva (PG). Što je povećanje u odnosu na prethodnu godinu kada je pravo na potporu postiglo njih 190.

⁹³ Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021. - Ars Illyrica d.o.o., 2016, str. 6. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2m2QqB7> [14.09.2019.].

Tablica 12: Tražene kulture na jedinstvenom zahtjevu iz 2019. godine u Prološcu

Skupina kultura	Tražena površina (ha)	Broj PG-a
Cvijeće	0,07	1
Krmno bilje	10,34	25
Krški pašnjak	3,96	2
Livade	7,5	16
Ljekovito bilje	8,7	5
Maslina	0,97	6
Plemenita vinova loza	26,92	51
Povrće	13,3	52
Ugar	16,65	7
Voćne vrste	5,47	28
Žitarice	9,67	30
Ukupno	103,55	223

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://www.apprrr.hr/agronet/> [14.09.2019.].

Dakle, ta 223 PG-a, čija je zbirna površina zemljišta 103,55 ha, zadovoljila su niz uvjeta Pravilnika o provedbi izravne potpore i IAKS mjera ruralnog razvoja, kao i uvjete Pravilnika o višestrukoj sukladnosti. Kao takvi, postali su korisnici izravnih potpora, a čija je temeljna svrha osigurati dugotrajnu održivost aktivnih poljoprivrednika koji obavljaju poljoprivrednu djelatnost. Potpore se dodjeljuju se za proizvodnju, uzgoj ili sadnju poljoprivrednih proizvoda, za uzgoj ili držanje stoke, kao i za održavanje poljoprivredne površine u stanju pogodnom za pašu ili uzgoj.⁹⁴

⁹⁴ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://www.apprrr.hr/izravne-potpore/> [14.09.2019.].

U pogledu ekološke proizvodnje, samo su tri poljoprivredna gospodarstva na području Općine zatražila i dobila izravne potpore. Iako je broj mali, u prethodnoj, 2018. godini nije evidentirano ni jedno poljoprivredno gospodarstvo s ekološkom proizvodnjom koje je ostvarilo potporu.

Tablica 13: Tražene kulture ekološka proizvodnje na jedinstvenom zahtjevu iz 2019. godine u Prološcu

Skupina kultura	Naziv kulture	Tražena površina (ha)	Broj PG-a
Voćne vrste	Smokva	0,08	1
Voćne vrste	Višnja	0,29	1
Ljekovito bilje	Smilje	7,6	1
Ukupno		7,97	3

Izvor: Sistematizacija autora prema: <https://www.apprrr.hr/agronet/> [14.09.2019.].

Iz navedenog se može zaključiti kako je ekološka poljoprivreda u Prološcu tek u fazi začetka. Stoga je potrebno njezino poticanje putem boljeg iskorištavanja raspoloživih sredstava te jačanja povezanosti ekoloških poljoprivrednih proizvođača. Pored toga, bitno je poraditi i na edukaciji i osnaživanju svijesti poljoprivrednika o značaju ekološkog i organskog uzgoja, uopće. Općenito gledajući, orijentacija na ekološki održivije alternative predstavlja jedan od znamenitih globalnih trendova a upravo područja poput Prološca imaju velike mogućnosti praćenja njegovih odrednica. Naime, odsustvo teških onečišćivača i očuvanost ekosustava daju Prološcu i drugim općima Imotske krajine moć korištenja potencijala ekološke poljoprivredne proizvodnje, a koja bi služila i kao dio turističke ponude prostora.

Kao drugi naročiti potencijal razvoja treba spomenuti vinogradarstvo, koje je na prostoru Općine zastupljeno još od antičkih vremena. Upravo je vinarija iz Prološca, obitelji Grabovac najstarija vinarija u imotskom vinogorju, koje je jedno od najvinorodnijih područja u Hrvatskoj. Prema mišljenju struke, odnosno međunarodne ocjenjivačke komisije, ocjenjeno je da je kvaliteta vina imotskih vinogorja već dugi niz godina na zavidnoj razini. Kvaliteta istih se iz godine u godinu podiže, a što osobito vrijedi za autohtonu sortu Kujundžušu, koja se isprofilirala kao prepoznatljivo lagano i lepršavo, ljetno vino.⁹⁵

Ova bogata tradicijska djelatnost svakako treba biti jedno od područja interesa, dakle projekata i aktivnosti nove razvojne politike Općine. Širenje i modernizacija proizvodnje, promocija i

⁹⁵ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2lBiJXb> [14.09.2019.].

plasiranje vina imotskog vinogorja na domaće i inozemno tržište, ali i razvoj vinskog turizma bitne su odrednice u budućnosti ovog segmenta poljoprivrede. Bogato vinogradarstvo Općine atrakcija je i u turističkom smislu, radi čega je prema internetskoj stranici Turističke zajednice SDŽ-a, u nastajanju i tematska staza Imotske krajine, odnosno skup „vinarija koje bi se mogle povezati u vinsku cestu.“⁹⁶

4.2. Ruralni turizam

4.2.1. Situacija

Informacijsku podlogu za provedbu ove analize također čine podaci DZS-a, a koji su k tome kompilirani od strane Instituta za turizam u sklopu regionalnog turističkog razvojnog plana iz 2018. godine. Riječ je o dokumentu čija bi implementacija trebala osigurati bitne pretpostavke za kvalitetniji turistički iskorak i otvaranje cijelog prostora Imotske krajine sve brojnijim segmentima turističke potražnje.⁹⁷

Tablica 14: Broj dolazaka na području Imotske krajine od 2012. do 2017. godine

Grad / Općina	Godina					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Imotski	2.400	4.138	3.600	4.365	3.525	3.777
Cista Provo	0	0	/	/	311	356
Lokvičići	0	0	0	0	0	/
Lovreć	0	0	0	0	/	/
Podbablje	0	0	0	0	751	1.254
Proložac	0	0	0	0	375	595
Runovići	0	0	0	0	/	/
Zagvozd	0	0	0	0	372	936
Zmijavci	0	0	0	0	538	456
Ukupno	2.400	4.138	3.600	4.365	5.872	7.374

Izvor: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 26. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

⁹⁶ Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, 2018, Zagreb, str. 26. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [15.09.2019.].

⁹⁷ Ibid. str. 5.

Tablica 15: Broj noćenja na području Imotske krajine od 2012. do 2017. godine

Grad / Općina	Godina					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Imotski	5.083	9.718	10.669	18.769	13.382	18.846
Cista Provo	0	0	/	/	2.966	3.687
Lokvičići	0	0	0	0	0	/
Lovreć	0	0	0	0	/	/
Podbablje	0	0	0	0	7.840	12.856
Proložac	0	0	0	0	4.003	6.350
Runovići	0	0	0	0	/	/
Zagvozd	0	0	0	0	3.241	6.709
Zmijavci	0	0	0	0	4.982	4.557
Ukupno	5.083	9.718	10.669	18.769	36.414	53.005

Izvor: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 26. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

Promatra li se kretanje turističkog prometa u JLS na području Imotske krajine u proteklih pet godina, odmah valja ukazati na izrazit rast u broju dolazaka i noćenja u 2016. i 2017. godini. Naime, u razdoblju od 2012. do 2017. godine broj se turističkih dolazaka povećao više od tri puta, dok se broj noćenja povećao više od 10 puta. Drugim riječima, broj turističkih dolazaka na područje Imotske krajine u razdoblju od 2012. do danas povećavao se po stopi od 25,2% prosječno godišnje, dok se broj statistički evidentiranih noćenja povećavao po stopi od 59,8% prosječno godišnje.⁹⁸

Izuzetan brzi rast turističkih dolazaka i noćenja svakako valja povezivati sa izuzetno dinamičnim rastom smještaja u obiteljskim kućama za odmor nakon probijanja tunela Sv. Ilija, čime je atraktivnost cijelog ovog područja izrazito porasla uslijed mogućnosti brzog dolaska na bilo koju od turističkih destinacija Makarske rivijere.⁹⁹

⁹⁸ Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 26. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

⁹⁹ Ibid.

Nadalje, prema podacima eVisitora¹⁰⁰, u 2018. godini, u Prološcu je zabilježeno ukupno 726 dolazaka (711 stranih i 15 domaćih), te ukupno 7.236 noćenja (7.138 stranih i 98 domaćih).¹⁰¹ Što znači da je u periodu od 2016. do 2018., došlo gotovo do udvostručenja u broju dolazaka te broju noćenja. Konkretno, broj dolazaka se u 2018. u odnosu na 2016. godinu povećao za 48,35% a broj noćenja za 44,68%. Pozitivan trendovi zabilježeni su kod svih općina Imotske krajine s tim da je najveće postotno povećanje ostvarila općina Zagvozd, sa 70,36% više dolazaka, te 68,52% više noćenja.

Tablica 16: Prosječna duljina boravka te udjeli stranaca u turističkom prometu Imotske krajine u 2017. godini

Grad / Općina	Prosječna duljina boravka (dani)	Udio stranih dolazaka u ukupnim (u %)	Udio stranih noćenja u ukupnim (u %)
Imotski	5,0	51,9	80,7
Cista Provo	10,4	98,6	99,6
Lokvičići	/	/	/
Lovreć	/	/	/
Podbablje	10,3	99,0	99,5
Proložac	10,7	100,0	100,0
Runovići	/	/	/
Zagvozd	7,2	99,5	99,7
Zmijavci	10,0	97,6	98,3
Ukupno	7,2	74,9	92,8

Izvor: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 28. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

Prema podacima iz 2017. i 2018. godine, može se primijetiti kako u strukturi posjetitelja Prološca, dominiraju strani gosti, a koji k tome preferiraju dulji boravak, čak \approx 10 dana, a što je u 2017. godini rekord na razini Imotske krajine.

¹⁰⁰ eVisitor - informacijski sustav za prijavu i odjavu turista je jedinstveni informacijski sustav koji funkcionalno povezuje sve turističke zajednice u RH. Izvor: <https://bit.ly/2kgx1Mv> [15.09.2019.].

¹⁰¹ Vidi: Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije: Statistička analiza turističkog prometa 2018., svibanj 2019, Split, str. 6-8. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2P0W2Kq> [15.09.2019.].

Tablica 17: Broj stalnih postelja u registriranim smještajnim objektima Imotske krajine od 2012. do 2017. godine

Grad / Općina	Godina					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Imotski	97	259	301	358	273	391
Cista Provo	0	0	/	8	32	68
Lokvičići	0	0	0	0	/	19
Lovreć	0	0	0	0	12	12
Podbablje	0	0	0	0	159	232
Proložac	0	0	0	0	72	106
Runovići	0	0	0	0	4	9
Zagvozd	0	0	0	0	74	170
Zmijavci	0	0	0	0	54	76
Ukupno	97	259	301	366	680	1.083

Izvor: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 29. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

Prema službenim podacima DZS, tijekom 2017. godine, u razdoblju vršne turističke sezone (mjesec kolovoz), na području Imotske krajine bilo je na raspolaganju 1.083 stalnih postelja u čvrstim objektima. Od ukupnog broja postelja u registriranim smještajnim objektima, najveći ih se broj nalazi na području grada Imotskog (36% svih postelja) i općine Podbablje (21% svih postelja).¹⁰² Nadalje, tablicom je vidljivo kako je u razdoblju između 2012. i 2018. godine broj smještajnih kapaciteta u Krajini kontinuirano rastao, s tim da tek od 2016. godine dolazi do otvaranja istih u općinama. No, već iduće godine dolazi do njihova znatnog porasta. U kontekstu Prološca, taj broj iznosi 34 nove stalne postelje u 2017. u odnosu na 2016. godinu, a što je porast od 32,08%.

U strukturi smještajne ponude izrazito dominiraju kapaciteti obiteljskog smještaja (kuće za odmor i apartmani). Od hotelske ponude valja izdvojiti dva manja hotela – Hotel Venezia (s 15 smještajnih jedinica i 30 postelja) i hotel Zdilar (33 smještajne jedinice i 66 postelja) te pansion Milard (3 smještajne jedinice tipa studio i 9 postelja). Specifičnost smještajne ponude Imotske

¹⁰² Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 29. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

krajine čine 2 objekta seoskog turizma (Ružin dvor i eko selo Grabovac) te kamp Biokovo u Zagvozdu.¹⁰³ Od spomenutih većih objekata, jedno se nalazi na području Općine i to u naselju Gornji Proložac. Radi se o eko selu Grabovac, a koje valja spomenuti kao dobar primjer agroturističke ponude. Prema njihovim riječima obitelj Grabovac svojim gostima želi dočarati nekadašnji izvorni način života tog kraja s posebnim naglaskom na izletničku destinaciju i gastronomsku ponudu. Izletišta koje u svojim devet kuća može ugostiti 38 osoba, gostima pored gastronomskog doživljaja nudi jahanje, vožnju bicikla, boćanje i mnoge druge aktivnosti.¹⁰⁴

Slika 14: Eko selo Grabovac

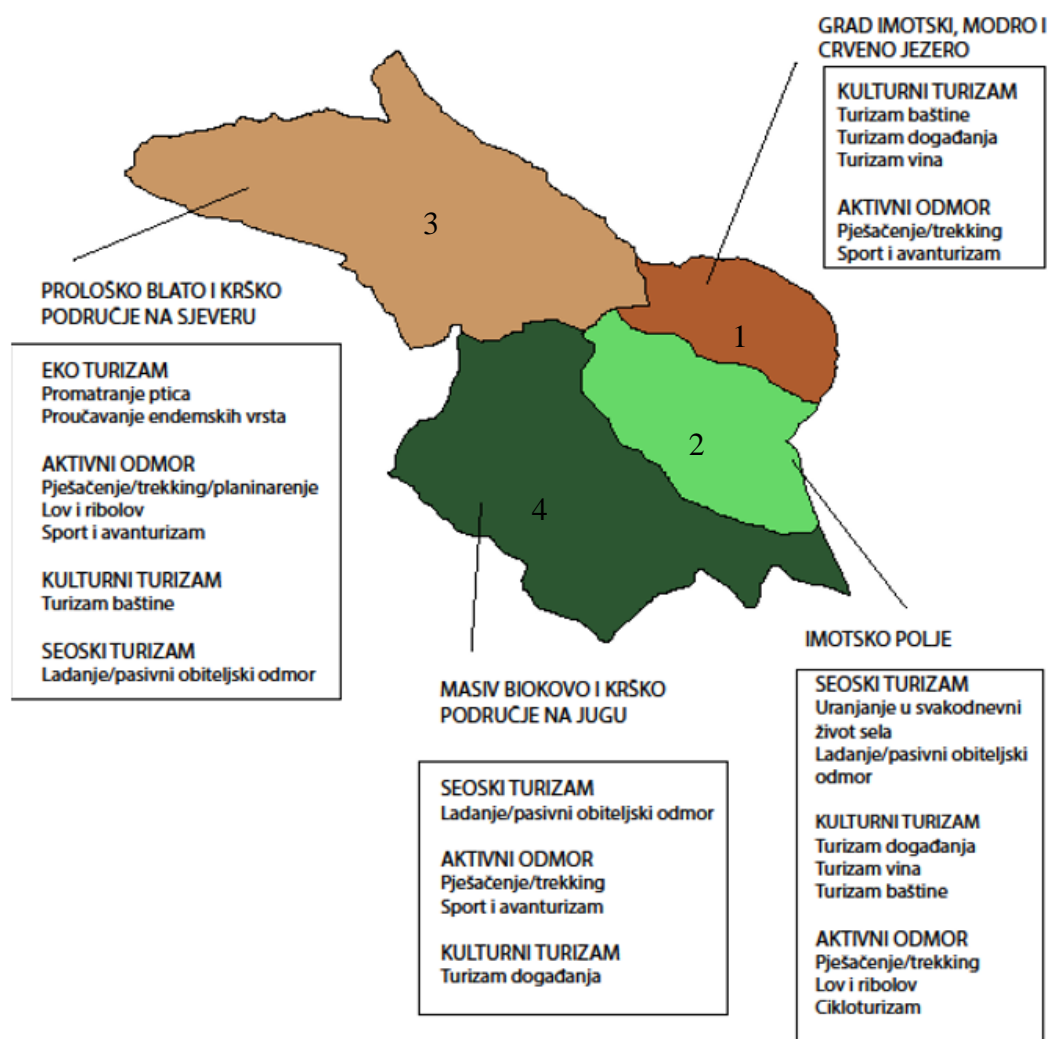
Izvor: <https://bit.ly/2lMmjOJ> [15.09.2019.].

¹⁰³ Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 29. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

¹⁰⁴ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/2kBf0sH> [15.09.2019.].

4.2.2. Potencijali razvoja

Iako, kako je rečeno, općina Proložac još nema vlastitu strategiju razvoja za određeni vremenski period, u 2018. godini je donesen plan razvoja na razini cijele Imotske krajine. Prema tom dokumentu, koncipirano je kako je praktički cjelokupno to područje pogodno za turističko aktiviranje te viši ili manji stupanj turistifikacije. Nadalje, s obzirom na karakteristične (prevladavajuće) prirodne, geomorfološke i reljefne značajke, ali i specifičnosti kulturno-povijesnog supstrata, Krajina je podijeljena na četiri karakteristična područja turističke aktivnosti.¹⁰⁵

Slika 15: Karakteristična prostorna područja turističke aktivnosti Imotske krajine

Izvor: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 75. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

¹⁰⁵ Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 74-75. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

Prema gornjem prikazu, općina Proložac je obuhvaćena trima od četiri definirane prostorne cjeline (1, 2 i 3), a unutar kojih su navedeni pogodni oblici ruralnog turizma, tj. poželjno tržišno pozicioniranje. Što znači da je na području Općine u većoj ili manjoj mjeri moguć razvoj sve četiri grupe posebno relevantnih turističkih proizvoda, definiranih programom. To su seoski turizam, eko turizam, aktivni odmor i kulturni turizam. Spomenute četiri grupe smatraju se naročito relevantnima za Krajinu, a zbog čega bi se kolektivna nastojanja trebala usmjeriti upravo ka njihovom razvoju.

Tablica 18: Sustav turističkih proizvoda Imotske krajine

Turistički proizvodi		Pozicioniranje	Ciljni segmenti
Seoski turizam	Ladanje / pasivni obiteljski odmor	Očuvan i rijetko naseljen prostor s malim selima koja pružaju osjećaj 'mira i odvojenosti	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zrela dob (50 - 65); ➤ Mladi profesionalci (26 - 35); ➤ Obitelji s djecom.
	Uranjanje u svakodnevni život sela		
Eko turizam	Promatranje ptica	Jedinstvene hidro-geomorfološke atrakcije i bogat svijet očuvane flore i faune za ljubitelje izvorne prirode vode, polja i krša.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zrela dob (50 - 65); ➤ Mladi profesionalci (26 - 35); ➤ Promatrači ptica; ➤ Djeca školske dobi.
	Proučavanje endemskih vrsta (bilje / vodozemci)		
Aktivni odmor	Ciklo turizam	Različite mogućnosti aktivnog odmora od lagane rekreacije do adrenalinskih aktivnosti kroz doživljaj snage prirode.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Mladi profesionalci (26 - 35); ➤ Zrela dob (50 - 65); ➤ Biciklisti (mtb) i biciklistički klubovi; ➤ Sportski klubovi.
	Pješaćenje / 'trekking' / planinarenje		
	Lov i ribolov		
	Sport i avanturizam (adrenalinski sportovi)		
Kulturni turizam	Turizam baštine	Tradicija i nasljeđe Imotske krajine kao mjesta burne povijesti, života i rada na ovim prostorima.	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Zrela dob (50 - 65); ➤ Mladi profesionalci (26 - 35); ➤ Obitelji s djecom.
	Turizam događanja		
	Turizam vina		

Izvor: Sistematizacija autora prema: Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 70-73. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

Sukladno prethodnim naznakama, gore definirani skup turističkih proizvoda sadržan u sveobuhvatnom planu razvoja turizma Imotske krajine, oblikovan je „vodeći računa o potrebi proizvodne diferencijacije, komplementarnosti turističkih doživljaja te o ključnim značajkama raspoložive resursno-atraksijske osnove.“¹⁰⁶ Planom je također identificirano na kojim elementima se treba poraditi kako bi definirani turistički proizvodi bili ostvarivi. Nadalje, predloženom razvojnom koncepcijom turističkog razvoja Krajine uspostavljeno je i tridesetak različitih projekta s dinamikom realizacije, podijeljenih u četiri kategorije:

1. Projekti u funkciji stvaranja poticajnog socijalnog okruženja;
2. Projekti u funkciji unapređenja javne komunalne i turističke infrastrukture;
3. Razvoj proizvoda – projekti obogaćivanja turističkog lanca vrijednosti;
4. Projekti u funkciji unapređenja tržišne prepoznatljivosti.¹⁰⁷

Naposljetku, te van spomenutog dokumenta, valja navesti i jedan relativno jednostavni način bogaćenja turističke ponude te općenito sadržaja u jednoj sredini, a to su manifestacije. U okvirima događaja zabavnog, kulturnog, rekreativnog i sličnog karaktera, na razini Prološca je zabilježen pozitivan pomak. Naime, pored unapređivanja smještajne ponude, a sukladno rastućem broju posjeta i noćenja, u kraju raste i broj manifestacija. Organiziraju se nova zanimljiva događanja koja plijene pažnju kako gostiju pa tako i domaćeg stanovništva.

Jedno takvo je etno festival „Dva oka“ koji je po prvi puta održan u 2019. godini, a ideja kojega je bila okupiti domicilno stanovništvo i sve brojnije turiste oko pojma „etno“ koji označava tradiciju. Cilj festivala je bilo organizirati nešto drugačije, gdje će ljudi vidjeti ljepote Prološca i Imotske krajine, a u isto vrijeme ugodno se zabaviti uz ukusnu hranu i hladno piće.¹⁰⁸

Pored toga, radi se i na unaprijeđenu već tradicionalnih manifestacija, tako da i njihova organizacija i izvedba biva sve kvalitetnija. Na području Općine Proložac, već se tradicionalno održava „Prološko kulturno ljeto“, a koje je 2019. godine započelo već 12. srpnja. Dakle, ranije nego u proteklim godinama, bolje organizacije, te sadržajno bogatijeg rasporeda.

¹⁰⁶ Institut za turizam: Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, 2018, str. 70. Raspoloživo na: <https://bit.ly/2YGAYIH> [15.09.2019.].

¹⁰⁷ Ibid. str. 85-86.

¹⁰⁸ Vidi: Internet, raspoloživo na: <https://bit.ly/33SOOLM> [15.09.2019.].

2019.
Prološko ljeto

12. SRPNJA
LOVAČKI MALONOGOMETNI
TURNIR IMOTSKE KRAJINE
(Proložac Gornji)

20. SRPNJA
DRAMSKA UDRUGA „PROLOŽAC“
PREDSTAVA „NESANICA“
U 21.00 sati

21. SRPNJA
POČETAK MALONOGOMETNOG
TURNIRA ZASELAKA U PROLOŠČU

25. SRPNJA
DRUGI KONCERT KLAPA
„PROLOŽAC“ u 21.00 sati

27. SRPNJA
DJEČJA PLANINARSKA
RADIONICA

08. KOLOVOZA
OBILJEŽAVANJE MEĐUNARODNOG
DANA MLADIH
BADNJEVAČKI SUSRETI U 10:00 sati
PIKNIK NA VRLJICI OD 17:00 sati
PROMOCIJA FILMA
BADNJEVAČKI SUSRETI U 21:00 sati

09. KOLOVOZA
ETNO FESTIVAL
– PREDSTAVLJANJE SEOSKIH OPG-ova
Prigodni sadržaj: Razne igre za djecu
i odrasle, uživo glazba

– PREDSTAVLJANJE KNJIGE
„Proložac u vrijeme stare Jugoslavije“
autora: VIKTOR VITO GRABOVAC
„Dom kulture“ u 20.00 sati

12. KOLOVOZA
POVRATAK KORIJENIMA
„PODI“ Sportska natjecanja sela,
tambola, glazba uživo, vatromet

01. KOLOVOZA
PROLOŠKA RIBARSKA VEČER

05. KOLOVOZA
DAN DOMOVINSKE ZAHVALNOSTI,
DAN POBJEDE, DAN HRVATSKIH
BRANITELJA – „PROLOŠKA KUŽINA“

01. RUJNA
BICIKLIJADA IMOTSKE KRAJINE

15. KOLOVOZA
BLAGDAN VELIKE GOSPE
I DAN OPĆINE PROLOŽAC

KONCERT:
JOLE
Predgrupa
„Soundset“

Pod pokroviteljstvom i organizacijom Općine Proložac

PROLOŠKA
KUŽINA
2019.

prolozac.hr

Slika 16: Plakat za „Pološko kulturno ljeto“ 2019. godine

Izvor: <https://bit.ly/2L6wHcM> [15.09.2019.].

5. ZAKLJUČAK

Sukladno tekućem programu ruralnog razvoja RH, definirano je kako cjelokupno područje Hrvatske osim upravnih središta četiri grada – Zagreb, Split, Rijeka i Osijek, pripada ruralnom. Prema tom shvaćanju, ruralnom prostorom smatra se čak 99,24% ukupne površine RH, a na kojoj živi 75,08% stanovništva. Te iako navedeni postoci, odnosno zastupljenost ruralnog, variraju ovisno o korištenoj metodologiji, uvijek je riječ o značajnim, pa i prevladavajućim udjelima. U tom smislu, domena ruralnih prostora zasigurno je jedan od prioriteta koji zahtjeva korjenite razvoje promjene, a s ciljem njihove adekvatne revitalizacije. Naime, brojne ruralne sredine u RH već dugo traže bitno poboljšanje životnih uvjeta, čiji je kronični nedostatak rezultirao nepovoljnim demografskim kretanjama. U potrazi za boljim životnim okolnostima i mogućnostima zapošljavanja, mlado stanovništvo iseljava iz ruralnih sredina. Stanovništvo u radnom kontingentu odlazi, a ostaje stanovništvo starijih dobnih skupina, stvarajući tako lošu sliku o starosti, natalitetu i obrazovnoj strukturi u mnogim ruralnim sredinama.

Proložac kao jedna od općina u Imotskoj krajini, dakle ruralna sredina Dalmatinske zagore, obuhvaćen je spomenutim negativnim demografskim trendovima. Iako se prostor može pohvaliti osobitim krajobrazom, a koji je spoj bogatih prirodnim i kulturnih dobara, Prološko stanovništvo se iz godine u godinu smanjuje. Što znači da je za sprječavanje daljnjeg pada, te poticanja populacije za uključivanje u gospodarstvo Općine, bitno razraditi obuhvatnu razvojnu strategiju. Kao dvije veoma izgledne mogućnosti u napretku Prološca te dio nove strategije, ističu se tradicijska djelatnost poljoprivrede, te novi globalni trend u turizmu - ruralni turizam. Naime, s obzirom na komparativne prednosti Općine, a u kontekstu poljoprivredne djelatnosti, moguć je uzgoj mnogih biljnih kultura. I to ne samo na konvencionalan način, već i u obliku ekološke i organske poljoprivredne proizvodnje. Među poljoprivrednim kulturama, kao naročiti potencijal Prološca ističe se vinogradarstvo, koje je na tom prostoru zatupljeno još od antičkih vremena. Prostornom analizom uočeno je kako Proložac raspolaže značajnim vinogradarskim površinama, a na kojima uspijevaju brojne kvalitetne sorte vina među kojima je i jedna autohtona. Budući da spomenuto čini snagu Općine, bitna je i adekvatna podrška daljnjem jačanju ovog segmenta poljoprivrede, i to kako bi se potencijal istog ostvario kako na domaćem pa tako i na inozemnom tržištu.

U kontekstu ruralnog turizma, ocijenjeno je kako je cjelokupno šire područje – Imotska krajina, pogodna za razvoj ruralnog turizma. Prema obuhvatnom turističkom razvojnom planu, donesenom na nivou Krajine u 2018. godini, zamišljeno je da se turistička ponuda tog prostora realizira u vidu četiri međusobno komplementarne zone. U okviru istih oblikovan i pogodni

sustav turističkih proizvoda, a vodeći računa o potrebi proizvodne diferencijacije, komplementarnosti turističkih doživljaja te o ključnim značajkama raspoložive resursno-atraktivne osnove. Prema tom dokumentu, u kontekstu Prološca je moguće u većoj ili manjoj mjeri iskoristiti potencijal sve četiri definirane grupe turističkih proizvoda. Dakle, na razini Općine je moguće razvijanje seoskog turizma, eko turizma, aktivnog odmora i kulturnog turizma. Iako je spomenuti dokument dobro polazište za turističku aktivaciju cijelog šireg područja, tek će zainteresiranost i suradnja dionika usmjeriti Proložac te druge JLS Imotske krajine u pravom smjeru. Što znači da je temelj za iskorištavanje turističkih mogućnosti ove i drugih ruralnih sredina u sastavu Krajine stvoren, no tek preostaje za vidjeti do koje mjere će se identificirani potencijali realizirati.

LITERATURA

1. Demonja, D. i Ružić. P. (2011): Ruralni turizam u hrvatskoj s hrvatskim primjerima dobre prakse i europskim iskustvima (Recenzija, Prikaz), Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja, 20 (3), 905-907, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2OISyfe> [05.08.2019.].
2. Dragun, V. i Ujević, B. (2014): Legende imotskog krša, Agencija za odgoj i obrazovanje, Zagreb, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/305OKpD> [11.08.2019.].
3. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2016): 1583 - Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Kućanstva i obitelji, Zagreb, [Internet], raspoloživo na: <https://www.dzs.hr/> [11.08.2019.].
4. Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske (2011): Model diferencijacije urbanih, ruralnih i prijelaznih naselja u Republici Hrvatskoj, Zagreb, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2M43odx> [05.08.2019.].
5. European Commission (2000): International Conference on Non-Trade Concerns in Agriculture Ullensvang, Norway, 2-4 July 2000: Agriculture's contribution to rural development, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/31uYg63> [10.08.2019.].
6. Europska komisija (2018): Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. - 2020., verzija 5.3. [Internet], raspoloživo na: <https://ruralnirazvoj.hr/program/> [05.08.2019.].
7. Glas ruralne Hrvatske: Ruralni razvoj - smjernice i primjeri dobre prakse, Hrvatska mreža za ruralni razvoj (HMRR), Zagreb, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2YY7IwV> [09.08.2019.].
8. Gudelj, Lj. (2000): Proložac Donji Izvješće o istraživanjima lokaliteta kod crkve Sv. Mihovila u Postranju, Starohrvatska prosvjeta, 3 (27), 129-146, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2T7doDF> [03.08.2019.].
9. Institut za turizam (2018): Plan razvoja turizma Imotske krajine, Zagreb, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2T6MhbV> [15.09.2019.].
10. Institut za turizam (2017): Strategija prostornog razvoja Republike Hrvatske, Zagreb, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2YHumO8> [03.08.2019.].
11. Institut za turizam (2014): Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora, Zagreb, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2M2GiEc> [07.08.2019.].

12. Izmjene i dopune Prostornog plana uređenja Općine Proložac II (prijedlog plana za javnu raspravu) – Urbos d.o.o., veljača 2019, Split, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2N3Pubo> [11.08.2019.].
13. Kesner-Škreb, M. (2008): Zajednička poljoprivredna politika Europske unije, Financijska teorija i praksa, 32 (4), 543-545, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2MOr45j> [09.08.2019.].
14. Kolovrat. L. i Delić Peršen, M. (2013): Imotske modre vode, TISKARA Franjo Kluz d.d. Omiš, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/33D1kyH> [11.08.2019.].
15. Mrnjavac, Ž., et. al. (2007): Strateški razvojni program općine Proložac, Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.
16. Petrić, L. (2006): Izazovi razvoja ruralnog turizma: dosadašnja praksa u Europi i reperkusije na Hrvatsku, Acta Turistica, 18 (2), 138-170, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2M5nbcG> [10.08.2019.].
17. Plan gospodarenja otpadom Općine Proložac za razdoblje od 2018. do 2023. (Nacrt) – Zeleni servis d.o.o, svibanj 2018, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2KLCAMp> [11.08.2019.].
18. Program ukupnog razvoja - Analiza situacije za Grad Imotski Općine Runovići, Podbablje, Zmijavci i Lokvičići – MICRO Projekt d.o.o., 2008, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2kxWzoB> [13.09.2019.].
19. Ružić, E. (2011): Ruralni turizam, Ustanova za cjeloživotno učenje Magistra, Pula, [Internet], raspoloživo na: <http://www.ras.hr/Ras/Novosti.htm> [05.08.2019.].
20. Smolčić Jurdana, D., Soldić Frleta, D. i Đedović, L. (2018): Obilježja turizma u ruralnom prostoru, 4. međunarodni kongres o ruralnom turizmu, Zbornik radova, 220-229, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2z3i0S6> [10.08.2019.].
21. Strategija razvoja općine Runovići 2016. – 2021. - Ars Illyrica d.o.o., 2016, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2m2QqB7> [14.09.2019.].
22. Studija izvodljivosti i Plan razvoja širokopojasne infrastrukture u područjima Gradova Vrgorac i Imotski te Općina Cista Provo, Lokvičići, Lovreć, Podbablje, Proložac, Runovići, Zagvozd i Zmijavci (Nacrt) - Kabel optika d.o.o., rujna 2018, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2k5UO1L> [12.08.2019.].
23. Štambuk, M. (2014): Lica nigdine: Društveni i prostorni okvir razvitka hrvatskog sela, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar (Biblioteka Centra za urbane i ruralne studije - knjiga 4.) Zagreb.

24. Turistička zajednica Splitsko-dalmatinske županije: Statistička analiza turističkog prometa 2018., svibanj 2019, Split, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2P0W2Kq> [15.09.2019.].
25. Udruga regionalnog razvoja Dalmacije (2010): Identifikacija kulturnih i prirodnih resursa Imotske krajine, [Internet], raspoloživo na: <https://bit.ly/2zkSwzM> [11.08.2019.].

Internetski izvori:

1. <https://bit.ly/2M0GLac>
2. <https://bit.ly/2ZR8DRr>
3. <https://bit.ly/2ZMSrQX>
4. <https://bit.ly/2MPutAN>
5. <https://bit.ly/31mWTpU>
6. <https://bit.ly/2ZLQZyl>
7. <https://bit.ly/2XRuuu3>
8. <https://bit.ly/2YXQ9RG>
9. <https://bit.ly/1SwkFbK>
10. <https://bit.ly/2BQPQhA>
11. <https://bit.ly/2Z4xXGt>
12. <https://bit.ly/2YSnM7v>
13. <https://ruralnirazvoj.hr/mjere/>
14. <https://bit.ly/2Tqm0FF>
15. <http://prolozac.hr/>
16. <http://www.arkod.hr/>
17. <https://bit.ly/2Z60VpV>
18. <https://bit.ly/2MsznEA>
19. <http://envi.azo.hr/?topic=3>
20. <https://bit.ly/2MIEmH5>
21. <https://bit.ly/2ZXpbqT>
22. <https://bit.ly/31FK3Du>
23. <https://bit.ly/2OSfXLp>
24. <https://bit.ly/2Z7RDci>
25. <https://bit.ly/2N5STpN>
26. <https://bit.ly/2OUQ79F>
27. <https://bit.ly/2OTRZzn>
28. <https://bit.ly/303Piw5>
29. <https://bit.ly/2H6WRLl>
30. <https://www.dzs.hr/>
31. <https://agronet.apprrr.hr/>
32. <https://bit.ly/2YHgOmF>

33. <https://bit.ly/2KGBJMJ>
34. <https://bit.ly/2Z1StDt>
35. <https://bit.ly/3061RHp>
36. <https://digitalnakomora.hr/hr/>
37. <https://www.dalmacija.hr/>
38. <https://bit.ly/2kJsmms>
39. <https://bit.ly/30xfLm1>
40. <https://www.apprrr.hr/agronet/>
41. <https://bit.ly/2lBiXb>
42. <https://bit.ly/2kgx1Mv>
43. <https://bit.ly/2kBf0sH>
44. <https://bit.ly/2lMmj0J>
45. <https://bit.ly/2L6wHcM>
46. <https://bit.ly/33SOOLM>

POPIS SLIKA I TABLICA

Slika 1: Grb Općine Proložac.....	26
Slika 2: Orto-foto karta Proložca.....	27
Slika 3: Kanjon Badnjevice	29
Slika 4: Karta zemljišnog pokrova Proložca prema Corine Land Cover metodologiji u 2018. godini	30
Slika 5: Kameni reljef s likom Dijane božice lova, koji potječe iz sredine 2. stoljeća	33
Slika 6: Rijeka Vrljika te vjerska građevina Zelena katedrala.....	34
Slika 7: Prološko jezero za niska vodostaja	36
Slika 8: Prološko jezero za visoka vodostaja	36
Slika 9: Broj aktivnih poslovnih subjekata u Imotskoj krajini u 2018. godini	40
Slika 10: Grafikon ukupnih prihoda od 2014. do 2018. godine za odabrane djelatnosti u Prološcu	43
Slika 11: Kretanje broja nezaposlenih u Prološcu od 2010. do 2017.	45
Slika 12: Struktura korištenog poljoprivrednog zemljišta u Prološcu u 2003. godini	50
Slika 13: Struktura korištenog poljoprivrednog zemljišta u Prološcu u 2018. godini	51
Slika 14: Eko selo Grabovac.....	59
Slika 15: Karakteristična prostorna područja turističke aktivnosti Imotske krajine	60
Slika 16: Plakat za „Pološko kulturno ljeto“ 2019. godine.....	64
Tablica 1: Mjere Programa ruralnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje 2014. – 2020. ...	18
Tablica 2: Potencijalni okolišni, ekonomski i društveni učinci turizma na ruralne prostore	24
Tablica 3: Površina naselja Proložca (km ²).....	27
Tablica 4: Legenda za zemljišni pokrov Proložca prema Corine Land Cover metodologiji u 2018. godini	31
Tablica 5: Zaštićena i evidentirana kulturno-povijesna baština na području Proložca	31
Tablica 6: Broj stanovnika Proložca prema popisima od 1971. do 2011. godine.....	37
Tablica 7: Broj stanovnika naselja Proložca prema popisima od 1991. do 2011. godine.....	37
Tablica 8: Struktura poduzeća u Prološcu po djelatnostima i broju zaposlenih u 2018. godini..	40
Tablica 9: Osnovni gospodarski podaci za Proložac od 2014. do 2018. godine	44
Tablica 10: Poljoprivredna kućanstva, ukupno raspoloživa, ukupno korištena, i ostala zemljišta te broj korištenoga poljoprivrednog zemljišta Imotske krajine u 2003. godini.....	48
Tablica 11: Površina korištenoga poljoprivrednog po skupinama i ostalog zemljišta po kategorijama Imotske krajine u 2003. godini	49
Tablica 12: Tražene kulture na jedinstvenom zahtjevu iz 2019. godine u Prološcu	53
Tablica 13: Tražene kulture ekološka proizvodnje na jedinstvenom zahtjevu iz 2019. godine u Prološcu	54
Tablica 14: Broj dolazaka na području Imotske krajine od 2012. do 2017. godine	55
Tablica 15: Broj noćenja na području Imotske krajine od 2012. do 2017. godine	56
Tablica 16: Prosječna duljina boravka te udjeli stranaca u turističkom prometu Imotske krajine u 2017. godini.....	57
Tablica 17: Broj stalnih postelja u registriranim smještajnim objektima Imotske krajine od 2012. do 2017. godine	58
Tablica 18: Sustav turističkih proizvoda Imotske krajine.....	62

SAŽETAK

Ključne riječi: *ruralni razvoj, ruralni turizam, općina Proložac*

Proložac je općina u Splitsko-dalmatinskoj županiji, u sastavu Imotske krajine. Smještena na zapadnom dijelu Imotskog polja, ova općina se opisuje kao jedno od najpitomijih obitavališta na području Dalmatinske zagore. Koje zbog svojih povoljnih karakteristika pokazuje mnoge mogućnosti u poljoprivrednoj djelatnosti ali i u iskorištavanju novog gospodarskog potencijala, a to je ruralni turizam. No, usprkos podobnim prirodnim karakteristikama u vidu blage klime, reljefa, vegetacije i položaja, Proložac kao i ostatak Dalmatinske zagore suočen je s nizom negativnih kretnji. Problemi poput depopulacije, starenja stanovništva, nepovoljne obrazovne strukture i napuštanja tradicionalnih djelatnosti stvarnost su brojnih Hrvatskih ruralnih sredina. Što znači da je za revitalizaciju takvog područja veoma bitan sveobuhvatni plan razvoja koji će kao provoditelje uključivati niz dionika. Takav jedan dokument je donesen 2018. godine, te sadržava opsežnu i jasnu razvojnu koncepciju za period do 2025. godine. Ovdje je riječ o strategiji turističkog razvoja cijelog šireg područja - Imotske krajine, dok na razni same Općine, razvojni plan još nije stupio na snagu. Činjenica što Općina i dalje nema razrađeno usmjerenje temeljeno na obuhvatnoj analizi trenutnog stanja – snaga, slabosti, mogućnosti i prijetnji, veliki je nedostatak. Naime, dokument na razini JLS usklađen s dokumentima više razine, preduvjet je za korištenje predviđenih financijskih sredstava Europske komisije, i prilika slabije razvijenim općinama da putem istih financiraju razvojne projekte. Isto tako, sam plan ma koliko dobar bio uvijek može ostati samo „mrtvo slovo na papiru“. Ono što slijedi nakon njegova usvajanja je još bitnije, a to je zainteresiranost dionika u njegovoj kvalitetnoj implementaciji. Stoga je za napredak Općine Proložac i iskorištavanja svih njezinih potencijala – poljoprivrednih, turističkih i drugih, nužna motiviranost i međusobna suradnja svih nositelja promjene – od privatnih poduzetnika do SDŽ.

SUMMARY

Key words: *rural development, rural tourism, Prolozac municipality*

Prolozac is a municipality in Split - Dalmatia County, within the region of Imotska Krajina. Situated in the western part of Imotski Polje, this municipality is described as one of the most cultivated habitats in the Dalmatian hinterland. Due to its favorable characteristics, it shows many opportunities in agriculture and also in the exploitation of a new economic potential, which is rural tourism. However, despite its favorable natural characteristics in the form of mild climate, relief, vegetation and location, Prolozac, much like the rest of the Dalmatian hinterland, faces a series of negative trends. Problems such as depopulation, population aging, poor educational structure and the abandonment of traditional activities are the reality of many Croatian rural areas. Which means that in the process of revitalization of such an area, a comprehensive development plan involving a number of stakeholders, is essential. One such document was adopted in 2018 and it contains a comprehensive and clear development concept for the period up to 2025. The document in question, is a strategy for tourism development of the whole wider area - Imotski Krajina, while the developmental plan of the Municipality by itself, has not yet come into effect. The fact that the Municipality still does not have an elaborate orientation based on a comprehensive analysis of the current situation - strengths, weaknesses, opportunities and threats is a major drawback. Specifically, a document on the level of local self-government units aligned with a higher-level document is a prerequisite for the use of planned European Commission funding, and an opportunity for less developed municipalities to finance development projects through those funds. Likewise, the plan itself, no matter how good, may remain just a dead letter. That which follows the adoption is of even more importance, and that is the stakeholders interest in the plans quality implementation. Therefore, for the progress of the Municipality of Prolozac and the exploitation of all its potentials – in agriculture, tourism and other fields, it is necessary to have motivation and cooperation between all of the leaders of change - from private entrepreneurs to the Split - Dalmatia County.